

Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi

Journal of Ottoman Legacy Studies

e-ISSN: 2148-5704

Cilt 11, Sayı 30, Temmuz 2024 / Volume 11, Issue 30, July 2024

Makale Türü/Article Types: Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş/Received: 07.02.2024
Kabul/Accepted: 01.06.2024
DOI: 10.17822/omad.1432853

Atf/Citation: Hasanoğlu, Ergün. "Tophane Konferansı'na Giden Süreçte Şarki Rumeli Vilayeti'nin İlhakının Diplomatik Boyutu (18 Eylül 1885-5 Kasım 1885)". *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi* 11/30 (2024): 439-473.

Ergün HASANOĞLU

(Dr.), Türkiye, ergunhasanoglu39@gmail.com, 0000-0002-0583-734X

Tophane Konferansı'na Giden Süreçte Şarki Rumeli Vilayeti'nin İlhakının Diplomatik Boyutu (18 Eylül 1885-5 Kasım 1885)

The Diplomatic Dimension of the Annexation of the Eastern Rumelia Province in the Process Leading to the Tophane Conference (September 18, 1885-November 5, 1885)

Öz: 93 Harbi'ne son vermek amacıyla 3 Mart 1878 tarihinde Ayastefanos'ta yapılan ön antlaşma, "Büyük Slav Devleti"nin kuruluşunun ilanı niteliğindedir. Ancak Büyük Güçler arasındaki çıkar çatışmaları, 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'nın imzalanmasına yol açtı. Bu antlaşma ise Bulgarları memnun etmedi. Berlin Antlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte Ayastefanos Antlaşması'nın öngördüğü sınırlara ulaşmak için Bulgarların önünde iki hedef belirdi. Bunlardan ilki Makedonya, diğeri ise Şarki Rumeli Vilayeti idi. Söz konusu vilayetin 18 Eylül 1885 tarihinde ilhak edilmesi, Bulgarlar için bir hedefe ulaşıldığı anlamına gelmekteydi. II. Abdülhamid, Berlin Antlaşması'nın kendisine tanıdığı yetkiye dayanarak bölgeye asker gönderebilirdi. Ancak sultan bu kararı almadı. Meselenin çözümünde başvurduğu yöntem diplomasiydi. Padişah, Büyük Güçlerin temsilcileri ve Osmanlı yetkililerinin katılacağı bir konferansın düzenlenmesine karar verdi. Bu çalışmanın amacı, Şarki Rumeli Vilayeti'nin ilhakiyla bağlantılı olaylar silsilesinin yalnızca bir boyutunu incelemektir. Bu açıdan çalışmanın kapsamı vilayetin ilhak edildiği 18 Eylül 1885 tarihinden Tophane Konferansı'nın başladığı 5 Kasım 1885 tarihine kadardır. Çalışmanın ana kaynağını Osmanlı ve Bulgar arşiv belgeleri oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, II. Abdülhamid, Şarki Rumeli, Bulgaristan Prensiği

Abstract: The preliminary treaty signed in San Stefano on March 3, 1878, to conclude the '93 War was in the nature of the declaration of the establishment of the "Great Slavic State". However, conflicts of interest among the Great Powers led to the signing of the Treaty of Berlin on July 13, 1878. This treaty did not please the Bulgarians. Following the signing of the Treaty of Berlin, two objectives emerged for the Bulgarians to reach the borders envisaged by the Treaty of San Stefano. The first of these was Macedonia and the other was the province of Eastern Rumelia. The annexation of the said province on September 18, 1885 meant that a goal was achieved for the Bulgarians. Abdulhamid II had the right to send troops to the region based on the authority granted to him by the Treaty of Berlin. But the Sultan did not take this decision. The method he used to resolve the issue was diplomacy. The Padishah decided to organize a conference to be participated by the representatives of the Great Powers and the Ottoman authorities. The aim of this study is to examine only one aspect of the series of events related to the annexation of the province of Eastern Rumelia. In this respect, the scope of the study is from September 18, 1885, when the province was annexed, to November 5, 1885, when the Tophane Conference began. The main sources of the study are Ottoman and Bulgarian archival documents.

Key Words: Ottoman Empire, Abdulhamid II, Eastern Rumelia, Principality of Bulgaria

Extended Abstract

The borders drawn in the preliminary treaty at San Stefano (*Yeşilköy*) (March 3, 1878) to end the 1877-78 Ottoman-Russian War were in line with the pre-war territorial claims of the Bulgarians. The Treaty "satisfied" Bulgarian nationalism with the borders it foresaw. However, the conflicts of interest between the Great Powers were the leading reason for the convening of the Berlin Conference, which would require a rearrangement of the borders of the envisaged "Great Slavic State". The Treaty of Berlin, signed after the conference, was the basis for Bulgarian irredentism. This led Bulgarians to redefine their national goals after the Treaty. The

Treaty of Berlin (13 July 1878) decided to establish the Principality of Bulgaria and the “inclusion” of the Bulgarians living in the regions outside the borders of the new nation-state became the main goal for the Bulgarian administrators. The status quo created by the Treaty of Berlin did not satisfy Bulgarian politicians and triggered them to act against the articles of the treaty. There were two goals in line with Bulgarian nationalism: one was Macedonia and the other was the Eastern Rumelia. In order to create the foreseen “San Stefano Bulgaria”, efforts were made to include these two regions within the borders of the Principality. In the end, the focus was on the Eastern Rumelia, which was more feasible at the time.

The purpose of this study is to examine only one aspect of an event that took place during the reign of Abdulhamid II. The annexation of the Eastern Rumelia by the Bulgarians, which was a province of the Ottoman Empire according to the international law of the period, was a flagrant violation of the Treaty of Berlin (13 July 1878). According to article 16 of the treaty, the Sultan had the authority to send troops to the region upon the call of the governor of the Eastern Rumelia in case the security of the province was threatened. The Padishah could also have preferred diplomacy in resolving the issue. The aim of this study is to show the Istanbul- and Sofia-centered politics that took place in the process of deciding between these two options on the basis of Ottoman and Bulgarian archival documents. The scope of the study is from the annexation on September 18, 1885 to November 5, 1885, when the Tophane Conference began. Thus, it will be possible to see both bilateral and multilateral diplomacy as well as the diplomacy of mediation within a short period of time.

The study consists of two main chapters and subheadings. In the first chapter, the annexation of the Eastern Rumelia and the Bulgarian attempts to manage the process will be presented. After the news of the annexation reaches Istanbul, the first attitude of the Ottoman Empire towards the issue will be understood. After the declaration of the Bulgarian prince officially recognizing the annexation, the policy carried out in Istanbul and Sofia can be followed. Finally, the efforts of some Ottoman statesmen to convince Abdulhamid II to send troops to the Eastern Rumelia will be seen. It must be said that the Ottoman Sultan's right to send soldiers to the province was an authority granted to him by the Treaty of Berlin.

The second chapter is about the functioning of diplomacy in solving the Eastern Rumelia issue. Because the Sultan did not use the authority granted to him by the Treaty of Berlin and preferred diplomacy in resolving the issue. The issue in question provides examples of bilateral and multilateral diplomacy and mediation diplomacy. The meetings organized by the ambassadors, the attempts made by the Bulgarian authorities to recognize the annexation, and the efforts of the Great Powers to mediate the process can be given as examples. All of these are within the scope of the second chapter. In addition, the annexation of the province by the Bulgarians mobilized Serbia and Greece and caused them to make preparations for war. This has led to an intense multifaceted diplomacy. The fact that the effect of the annexation grew and reached an unsettling level, and the meetings held among the ambassadors did not yield any positive results, made it inevitable to organize a conference in Istanbul. In conclusion, necessary preparations were made by Ottoman officials and ambassadors. With the final decision of the Padishah, the Tophane Conference started on November 5, 1885. As a result, the Treaty of Tophane dated on April 5, 1886, signed as a result of the conference in question, meant the loss of a province for the Ottoman Empire. For the Principality of Bulgaria, it meant that a national goal was fulfilled and approved by the states.

Giriş

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'ne son verilmesi amacıyla Ayastefanos'ta yapılan ön antlaşmada (3 Mart 1878) çizilen sınırlar, Bulgarların savaş öncesi var olan toprak iddialarıyla örtüşmekteydi. Antlaşma, öngördüğü sınırlar ile Bulgar milliyetçiliğini “tatmin” etmişti. Fakat Büyük Güçler arasındaki çıkar çatışmaları, tasarlanan “Büyük Slav Devleti”nin sınırları üzerinde yeniden düzenlemeyi gerektirecek Berlin Konferansı'nın toplanmasının başlıca

sebebini teşkil etti. Konferansın ardından imzalanan Berlin Antlaşması ise Bulgar irredantizminin dayanağını oluşturdu. Bu da Bulgarların milli hedeflerini söz konusu antlaşma sonrasında tekrar belirlemesine yol açtı. 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması ile kurulmasına karar verilen Bulgaristan Prensliği sınırları dışında kalan bölgelerde yaşayan Bulgarların yeni ulus-devletin sınırları içerisine “*dâhil edilmeleri*”, Bulgar idarecileri açısından başlıca gayeye dönüştü. Berlin Antlaşması'nın yarattığı statüko, Bulgar siyasilerini memnun etmeyerek antlaşmanın hükümlerine karşı faaliyete geçmelerini tetikledi. Bulgar milliyetçiliği doğrultusunda iki hedef vardı: Biri Makedonya, diğeri ise Şarki Rumeli Vilayeti idi. Öngörülen “Ayastefanos Bulgaristanı”nı yaratabilmek amacıyla bu iki bölgenin Prenslik sınırları içerisine alınması için çalışmalar yürütüldü. Nihayetinde dönem itibarıyla daha gerçekleştirilebilir nitelikteki Şarki Rumeli Vilayeti üzerine odaklanıldı.

Bu çalışmanın amacı, II. Abdülhamid döneminde yaşanan bir olayın yalnızca bir boyutunu incelemektir. Dönemin uluslararası hukukuna göre Osmanlı Devleti'ne bağlı bir vilayet mahiyetindeki Şarki Rumeli'nin Bulgarlar tarafından ilhakı, 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'nın açıktan ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Padişah, söz konusu antlaşmanın 16. maddesi uyarınca vilayetin güvenliğinin tehdit edilmesi durumunda Şarki Rumeli valisinin çağrısı üzerine bölgeye asker gönderme yetkisine sahiptir. Sultanın bu yetkiyi kullanmayıp başvurabileceği diğer bir yöntem ise diplomasidir. Bu çalışmanın hedefi, bahsi geçen iki tercih arasında karar kılınması sürecinde yürütülen İstanbul ve Sofya merkezli siyaseti Osmanlı ve Bulgar arşiv belgeleri temelinde göstermektir. Çalışmanın sınırı, 18 Eylül 1885 tarihinde yaşanan ilhaktan Tophane Konferansı'nın başladığı 5 Kasım 1885 tarihine kadardır. Böylece incelenen kısa bir zaman zarfı içerisinde hem ikili ve çoklu diplomasiyi hem de arabuluculuk diplomasisini görmek mümkün olacaktır.

1. Şarki Rumeli Vilayetinin İlhakı ve Sürecin İdaresi

Berlin Antlaşması'nın maddelerine tepki olarak kurulan ve benimsedikleri politikalar doğrultusunda Bulgarları belirli bir hedefe doğru yönlendirme amacıyla faaliyet yürüten örgütler (Edinstvo¹, Bulgar Gizli Merkez İhtilal Komitesi² vd.) ile Bulgarlar arasında propaganda yapıp kamuoyu yaratma gayesiyle yayımlanan gazeteler (*Siedinenie*,³ *Maritsa*,⁴ *Borba*,⁵ *Turnovska Konstitutsiya*⁶ vd.) ilhaka zemin hazırladı. Filibe'de çıkarılan bir Türk gazetesi olan *Hilâl*, aslında gelecekte yaşanabilecekler konusunda İstanbul'u uyarmaya çalışmıştı. Gazetede, vilayetin Bulgaristan Prensliği ile “*birleşmesiyle*” alakalı Filibe'de icra edilen mitingler hakkında bilgiler verilmiş, yukarıda adı geçen Bulgar gazetelerinin yayımladıkları bazı

¹ Edinstvo. Tırnova'da kurulmuştur. Berlin Antlaşması sonrası Osmanlı Devleti sınırları dâhilindeki Edirne-Trakya ve Makedonya'daki Bulgarları destekleyen bir örgüttür. Örgütün hedefi “*Makedonya'nın özgürlüğüne kavuşturulması ve Tırnova'nın Bulgar topraklarının bütünlüğü için edilecek mücadeleye öncülük etmesidir.*”

² Bulgar Gizli Merkez İhtilal Komitesi. 10 Şubat 1885 tarihinde Filibe'de kurulmuştur. Bu komitenin hedefi “*yalnızca Makedonya'nın özgürlüğü değil, aynı zamanda Berlin Antlaşması'nın böldüğü Bulgar ahalisini birleştirmektir.*” Yazılan komite tüzüğüne göre komitenin gayesi “*tüm Bulgarları birleştirmek ve özgürleştirmektir.*” Komitenin adamları arasında Kosta Panitsa, İvan Stoyanoviç, Zahari Stoyanov, İvan Andonov, Dimitir Rizov vardır.

³ Siedinenie (1882-1885, 1886). Filibe'de çıkarılmıştır. Gazetenin yayımlanma amacı, Bulgaristan Prensliği ile Şarki Rumeli Vilayetinin “birleşimi” konusunda kamuoyu yaratıp propaganda yapmaktır. Gazete, Bulgaristan Prensliği'nin “birleştirici bir güç” olduğunu kanıtlamak için uğraşmıştır. Redaktör kadrosunda Dr. G. Hakanov, D. Yurukov, İv. Ev. Geşov yer almaktadır.

⁴ Maritsa (1878-1885). Filibe'de çıkarılmıştır. Gazetenin redaktörleri arasında Gr. Naçoviç, İv. Ev. Geşov, M. Macarov gibi Bulgaristan Prensliği siyasetinde yer alacak kişiler vardır. *Marista*, dönem itibarıyla Bulgarlar arasındaki en popüler gazetelerden biri niteliğindedir. Şarki Rumeli Vilayetindeki Bulgar varlığını kanıtlama amacıyla yayımlar yapmıştır. Bununla birlikte Makedonya'daki Bulgar ahalisinin haklarını savunmuştur.

⁵ Borba (1885). Filibe'de çıkarılmıştır. Bulgar Gizli Merkez İhtilal Komitesi'nin resmî olmayan organıdır. Gazetede birçok farklı alana ait (kültür, eğitim, edebiyat, ekonomik) meseleler üzerine yayımlar yapılmıştır.

⁶ Turnovska Konstitutsiya (1884-1888). Petko Karavelov ile Petko Slaveykov tarafından kurulan uzlaşmaz liberallerin bir yayın organı olarak Sofya'da çıkarılmıştır. Tırnova Nizamnamesi'nin (anayasa) savunulmasını görev edinmiş bir gazete hüviyetindedir.

haberlerden alıntılar yapılmıştı.⁷ Hatta *Hilâl*, ilhaktan kısa bir süre önce, 11 Eylül 1885 tarihli sayısında, 93 Harbi'nde Şipka'da gerçekleşen muharebeler anısına Filibe'de düzenlenen şenlikler hakkında bir makale yayımlamıştı. Makalede “Şarki Rumeli'nin bir Osmanlı vilayeti olduğundan şüphesi olmayanlar, şehrimizde bu gibi şenlik ve gösterilerin yapılmasına şaşıracaklarsa da bize garip görünen yalnızca bu değildir. Atamaları Osmanlı hükûmeti tarafından yapılan mülki ve askerî idarecilerin devlet ve millet aleyhindeki bu gösterileri engellemek yerine bu gösterileri hazırlayanlara katılmaları bizce hayret vericidir.” denilerek içinde bulunulan durum tarif edilmişti.⁸ Makalenin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, kurulan komite ve yayımlanan Bulgarca gazetelerin amaçlarına ulaştıkları söylenebilirdi. Nitekim Şarki Rumeli Vilayeti, 1878'den sonra altyapısı hazırlanan bu süreç neticesinde 18 Eylül 1885 tarihinde Bulgarlar tarafından ilhak edildi. Dönemin öne çıkan gazetelerden biri hüviyetindeki *Tirnovska Konstitutsiya* da romantik bir ifadeyle ilhak haberini okuyucularıyla paylaştı: “O gün Balkanın öte ve berisinde Bulgar ahalisinin güçlü sesi yankılanmıştır.”⁹

Vilayet hükûmetinin devrilmesinin ardından süreci idare etmesi amacıyla Georgi Stranski¹⁰ başkanlığında geçici bir hükûmet kuruldu. Bu hükûmet, Bulgaristan Prensi Batenberg'e yolladığı 18 Eylül 1885 tarihli telgraf ile olayı bildirdi.¹¹ Vali Gavril Krısteviç¹² tutuklanmıştı. Geçici hükûmette görevli Zahari Stoyanov'a¹³ göre Şarki Rumeli'de sükûnet ve barış hâkim olsa da¹⁴ bazı askerî tedbirlere başvurulmuştu. Prense, geçici hükûmetin askeriyesinden sorumlu Danail Nikolaev¹⁵ imzasını taşıyan bir raporla tüm Rumeli askerinin seferber hâle getirildiği bilgisi verildi. Ayrıca Yanbolu, Burgaz ve Tırnova-Seymen'de yığınak yapılmaktaydı.¹⁶ Şarki Rumeli'nin Geçici Hükûmeti, aynı zamanda Sofya'daki Bulgar Müdürlük

⁷ Ömer Kılıç, “Şarki Rumeli Türklerinin Sesi: ‘Hilâl’ Gazetesi (1883-1885)” (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010), 19, 28.

⁸ *Hilâl*, 30 Ağustos 1301 [11 Eylül 1885], Numara 87, 1.

⁹ *Tirnovska Konstitutsiya*, 7 Septemvri 1885 [19 Eylül 1885], Godina II, Broy 168, 1.

¹⁰ Georgi Stranski (1847-1904). Kalofer doğumludur. Bükreş'te tıp bitirmiştir. Romanya'daki Bulgar Merkez Yardımlaşma Derneği'nin bir üyesidir. 1876 Sırp-Osmanlı Savaşı'na katılmıştır. 93 Harbi'nde Romanya ordusunda doktor olarak görev yapmıştır. Tırnova'daki kurucu mecliste vekildir. Şarki Rumeli Vilayeti Meclisinin başkanı ve üyesidir. Şarki Rumeli Vilayetinin ilhakının hemen ardından oluşturulan geçici hükûmetin başkanıdır. Daha sonra ise bölgeye Prenslik komiseri olarak tayin edilmiştir. 1886-1887 yılları arasında Bulgaristan Prensliği'nin Sırbistan'daki diplomatik temsilcisidir. Farklı dönemlerde Bulgar Meclisinde vekildir. Dışişleri ve içişleri müdürlükleri görevinde bulunmuştur. Taşo V. Taşev, *Ministrite na Bulgariya 1879-1999* (Sofya: Akademično İzdatelstvo Prof. Marin Drinov, 1999), 447-448.

¹¹ *Vınşnata Politika na Bulgariya* [VPnB], *Dokumenti i Materiali*, Tom Pırvı 1879-1886 (Sofya: Nauka i İzkustvo, 1978), 562.

¹² Gavril Krısteviç (1817-1898). Kotel doğumludur. Eğitimine doğduğu şehirde başlamıştır. İstanbul'daki Bulgar ileri gelenlerin tavsiyesi üzerine Stefan Bogoridi'nin yanında öğretmenlik eğitimi almak üzere kabul edilmiştir. Daha sonra eğitimine Paris'te devam etmiş, Sorbonne'den mezun olmuştur. İstanbul'a döndükten sonra Stefan Bogoridi'nin özel sekreteri olarak çalışmıştır. 1850 yılından itibaren Osmanlı adli sistemi içerisine dâhil olmuştur. 1868 yılında Divan-ı Ahkâm-ı Adliyede görev yapmaya başlamıştır. İstanbul Bulgar basını ile ilgili çalışmalar yapmıştır. Bulgar kilisesinin Rum Patrikhanesinden ayrılarak bağımsız faaliyet yürütmesi için uğraşmıştır. 1879 yılında Şarki Rumeli Vilayetinin ilk valisi Aleko Paşa'nın (Aleko Bogoridi) başsekreteridir. Beş yıl süreyle bu görevde kalmıştır. Nisan 1884'te Aleko Paşa'nın yerine vali olarak tayin edilmiştir. *VPnB*, 798. Gavril Krısteviç ile ilgili olarak ayrıca bkz. Vera Boneva, *Vızrojdenetsit Gavril Krısteviç* (Şumen: İzdatelstvo Helikon, 2000).

¹³ Zahari Stoyanov (1850-1889). Bulgar ihtilalci, gazeteci, yayıncı ve siyasetçidir. 1876 Nisan Ayaklanması'nda bulunmuştur. Kaleme aldığı “*Zapiski po Bulgarskite Vıstaniya*” adlı çalışması, ayaklanma hakkında bilgiler vermektedir. 10 Şubat 1885 tarihinde Filibe'de kurulan Bulgar Gizli Merkez İhtilal Komitesi'nin başkanıdır. 1887 yılında Bulgar Meclisinin başkan yardımcısı, 1888-1889 yılları arasında ise meclisin başkanıdır. *VPnB*, 804.

¹⁴ *VPnB*, 562.

¹⁵ Danail Nikolaev (1852-1942). Bolgrad doğumludur. Odesa'daki askerî okulu bitirmiştir. 1876 Sırp-Osmanlı Savaşı ve 93 Harbi'ne katılmıştır. Şarki Rumeli Vilayetinin ilhaki sonrası kurulan geçici hükûmetin bir üyesi ve Şarki Rumeli milis ve jandarmalarının komutanıdır. 1885 Sırp-Bulgar Savaşı'nda görev almıştır. Batenberg'in tahttan feragat etmesinin ardından Bulgar hükûmetinin harbiye müdürüdür. 1887-1893 yılları arasında Prens Ferdinand'ın askerî danışmanıdır. 1895 yılında Sofya'da kurulan Yüksek Makedonya Edirne-Trakya Komitesi'nin (VMOK) başkanlığını yapmıştır. 1897-1907 yılları arasında Prens Ferdinand'ın general yaveridir. Farklı hükûmetlerde harbiye müdürlüğü ve bakanlığı yapmıştır. Taşev, *Ministrite*, 325-326.

¹⁶ *VPnB*, 563.

Heyeti'ni de (Bakanlar Kurulu) ilhaktan haberdar etti.¹⁷ Müdürler tarafından Prens Batenberg ve Başmüdür Petko Karavelov'a¹⁸ danışılarak ilhaka yönelik tutumun ne olması gerektiği sual edildi.¹⁹ Tırnova'da bulunan başmüdüre göre “*kardeş bölgeyi korumak için tüm önlemler alınmalıydı.*”²⁰ Çünkü Filibe'de toplanan halk, “*Türkiye [Şarki Rumeli'ye] asker sevk edecek mi?*” diye sormaktaydı.²¹ Dönemin tanıklarından Petko T. Frangov adlı bir Bulgar'a göre yerel ahali gelişmelerden büyük bir mutluluk duysa da Bulgar hükümeti muhtemel Türk saldırısından çekinmekteydi. Zira Türk askerinin yapacağı bir askerî harekâta Trakya'da karşı koyabilecek yeterli bir Bulgar askerî gücün bulunmadığı düşünülmekteydi. Bundan dolayı da bazı tedbirlerle başvurularak gönüllü birliklerin hazırlanıp sınıra yollanması emredilmişti.²² Bulgar prensi ise hemen seferberlik ilan edilmesini ve Bulgar Meclisinin toplanmasını buyurdu. Ayrıca destek ve yardımını görebilme niyetiyle Rus İmparator III. Aleksandr'a bir telgraf yollanmasını istedi.²³

1.1. İlhak Haberinin İstanbul'a Ulaşmasının Ardından Yürütülen Çalışmalar

Prens Batenberg, vilayette yaşananlardan Edirne ve İstanbul'un haberi olup olmadığını merak etmekteydi.²⁴ Şarki Rumeli Vilayetindeki gelişmeler hakkında Yıldız Sarayı'na bir bilgi ulaşmıştı. Filibe treni, Edirne telgraf memurlarından gelen malumata göre bölgedeki milis askerleri tarafından kuşatılmıştı ve ayrıca irtibatı sağlayan telgraf hatları da kesilmişti. Payitahtta görevli Rus elçi Nelidov, bazı köylerde karışıklığın yaşandığına dair elindeki istihbaratı II. Abdülhamid'e vermişti. Elçi, söz konusu olayları önemsiz addettiği için Osmanlı kuvvetleri tarafından alınabilecek önlemlerin sonuçsuz kalacağı kanaatindeydi.²⁵ Sultan ise karışıklık bilgisinin doğru olup olmadığını öğrenilip kendisine bildirilmesini emretti.²⁶ Bununla birlikte kendisine arz edilen bir telgrafın gerçekliğinin kontrol edilmesine hükmetti. Bu telgraf, Prens Batenberg'in Şarki Rumeli Vilayetine geleceği ve onun, Bulgar Meclisinin toplanması ve askerlerin silahlata alınmasına dair verdiği emir hakkındaydı.²⁷ Padişah, İngiliz Başbakan Lord Salisbury tarafından İstanbul'daki İngiliz Elçiliğine yollanan bir telgrafın içeriği ile ilgili olarak da doğru bilgilerin kendisine iletilmesini istedi. Bu telgrafta Batenberg'in önce Tırnova'ya daha sonra Filibe'ye gideceği ve Bulgaristan Prenslığı ile Şarki Rumeli Vilayetinin

¹⁷ VPnB, 563.

¹⁸ Petko Karavelov (1843-1903). Koprivtitsa (Avratalan) doğumludur. Lyuben Karavelov'un kardeşidir. Moskova Üniversitesi'nde eğitim almıştır. Vidin'nin vali yardımcısı olmuştur. Tırnova'daki Kurucu Meclis'te vekildir. Tırnova Nizamnamesi (anayasası) çalışmalarında görev almıştır. Demokrat Parti'nin kurucusu ve aynı zamanda 1896-1903 yılları arasında başkanıdır. Farklı dönemlerde Bulgar Meclisinde vekildir. Birçok dönem Bulgar hükümetinin başkanlığını yapmıştır. 1891 yılında Maliye Müdürü Hristo Belçev'in bir suikast neticesinde öldürülmesi davasında tutuklanmışsa da 1894 yılında affedilmiştir. Taşev, *Ministrife*, 216-217.

¹⁹ 1/13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması'nın 1. maddesine göre Bulgaristan, padişaha bağlı, vergi verir özerk bir prensliktir. Söz konusu antlaşmanın yarattığı statüko, Bulgaristan Prenslığı ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkilerin ne düzey ve seviyede olması gerektiğini tayin etmiştir. İkili ilişkileri tesis edecek kurumların statüsü, yetkili kişilerin sıfatları da bu doğrultuda belirlenmiştir. Bulgar hükümetinin başında bulunan kişi başbakan yerine “*reis-i müdüran / başmüdür*”; dışişleri, içişleri, maliye, eğitim, harbiyeden sorumlu kişiler ise nazır/bakan yerine “*müdür*” sıfatıyla adlandırılmıştır. Bazen “başmüdüre”, “başvekil”; “müdüre” ise “nazır” diye hitap edildiği olmuştur. Bu da Berlin Antlaşması'na uyulmadığı anlamına gelmektedir. Mahir Aydın, “Bulgaristan Komiserliği” *Belgeler C. XVII Sayı 21* (Ocak 1996): 73.

²⁰ *Korespondentsiya po Viprosa za Siedinenieto, ot 4 Septemvri 1885 god. do 15/27 April 1886 god.* (Sofya: Dırjavna Peçatnitsa, 1886), 2.

²¹ *Korespondentsiya*, 2.

²² *Spomeni za Siedinenieto ot 1885 g.*, Sıstaviteli: Elena Statelova i Radoslav Popov (Sofya: İzdatelstvo na Oteçestveniya Front, 1980), 369.

²³ *Spomeni za Siedinenieto ot 1885 g.*, 372-373.

²⁴ *Korespondentsiya*, 3.

²⁵ Stoyan Rayçevski, *Knyaz Aleksandır I Batenberg* (Sofya: İzdatelstvo “Zahari Stoyanov”, 2019), 138.

²⁶ *Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Bulgaristan (İ.MTZ.04)*, 28/1780, lef 2, 6 Eylül 1301 (18 Eylül 1885).

²⁷ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1778, 7 Eylül 1301 (19 Eylül 1885).

²⁸ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1781, 7 Eylül 1301 (19 Eylül 1885).

birleştiğine karar verildiği yazmaktaydı. II. Abdülhamid'e göre "böyle bir karar verilmiş miydi? Doğru ise nerede ve kimler tarafından verilmişti?".²⁸

Padişaha arz edilen bu telgrafların içerdiği bilgilerin doğru olduğu söylenebilirdi ki Bulgar idarecilerin aralarında yapmış oldukları yazışmalar da bunu desteklemekteydi. Öyle ki Batenberg'in verdiği bazı emirler, sultanın elindeki istihbaratlarla örtüşmekteydi. İlhakın yaşandığı esnada Varna'da bulunan Prens Batenberg, olayı haber alır almaz Bulgar Müdürler Heyetine bir telgraf yollayarak "birleşimi" kabul etmemesinin mümkün olmadığını açıklamıştı. 18 Eylül 1885 tarihli bu telgrafta seferberlik ilan edilmesine dair emrini yinelemişti. Ayrıca heyete, Sofya'dan Filibe'ye doğru yola çıkılması ve Şarki Rumeli Vilayetinin idaresinin ele alınmasına dair önerilerini sunmuştu. Prens, önce Tırnova'ya oradan da Filibe'ye gidecekti. Filibe'ye varduktan sonra ise Büyük Güçlere iletmek üzere bir yazı kaleme alacaktı. Hazırlanacak bu yazıda Osmanlı Devleti'nin süzerenliği (hâkim devlet statüsü) vurgulanacak, ilhakın Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir niyetle gerçekleştirilmediği ifade edilecek ve Büyük Güçlerin "olmuş bitmiş bir olayı" onaylamaları talep edilecekti. Batenberg, Bulgar Müdürler Heyeti'ne yolladığı bu telgrafında vilayette yaşayan Türklerin haklarını koruyacağını teminatını da vermişti. Ona göre "eğer Türkler ilhakı tanımazlarsa sonucunda korkunç katliamlar yaşanacaktı".²⁹

İlhakın Osmanlı başkentinde duyulmasının ardından İstanbul'da konuya ilişkin alınabilecek tedbirlerin görüşülmesine başlanmıştı. Tedbir olarak Berlin Antlaşması'nın 16. maddesi uyarınca vilayetin asayişinin tehdit edilmesi durumunda Şarki Rumeli valisinin Osmanlı askerini bölgeye çağırma hakkı vardı. Fakat Vali Gavril Kristeviç tarafından bu yola başvurulmamıştı. Kaldı ki Tophane Müşiri Ali Saib Paşa'ya göre evvela alınacak tedbirler, öncelikle vilayetten gelecek bilgilere istinaden olmalıydı. Kesilen telgraf hatlarının tamir edilmesi durumunda Şarki Rumeli Valiliğinden, Bulgaristan Komiseri Nihad Paşa'dan veya yabancı elçilikler aracılığıyla konsoloslardan doğru ve gerçek bilgiler alınabilirdi.³⁰ Bununla birlikte Edirne Valiliğinden bildirdiğine göre Mehmed Paşa, tedbir amaçlı olarak Cisri Mustafapaşa'ya³¹ gönderilmişti. Onun vermiş olduğu bilgilere göre Bulgarların bu girişimlerde bulunmalarının altında yatan sebep, "Prenslük ile birleşmeye dayanan kötü niyetleriydi.". Mehmed Paşa tarafından yapılan tahkikat, milis askerleriyle birlikte bölgedeki başıbozuk süvarilerin sınır vilayetine karakol diktiğini, demir yolu hattına zarar verdiğini göstermekteydi. Osmanlı yetkililerince önlem ve savunma amaçlı iki kıta top ve iki tabur piyade de sınıra gönderilmişti. Ali Saib Paşa, Cisri Mustafapaşa civarında Bulgar çetelerinin görülmesinden bahsederek bu durumun önemsenmesi gerektiğini düşünmekteydi. Çünkü ona göre 1875-76 olayları zamanında Hersek taraflarındaki küçük çetelere dikkat çevrilmemiş ve bu da Osmanlı Devleti açısından istenmeyen sonuçları doğurmuştu. Paşa, 18 Eylül 1885 tarihindeki olayı, yaratabileceği sonuçlar itibarıyla 1875-76'daki yaşananlara benzetti. Bundan dolayı tophane müşirine göre vakit kaybetmeden telgraf hatları üzerinden gerçek ve ayrıntılı bilgilere ulaşılabileceği ona göre bir yol haritası belirlenmesi gerekmekteydi.³²

İstanbul'daki elçiliklere de bildirildiği üzere Berlin Antlaşması'nın tanıdığı yetki çerçevesinde hareket edilmesi adına padişahın vereceği kararlar beklenmekteydi.³³ Sultan, Vükela Meclisinin toplanmasını istedi ve akabinde toplantı yapıldı. Filibe'de gerçekleşen ilhak, meclisteki Osmanlı devlet adamlarına göre isyan teşebbüsüydü. Paşalar, Bulgarlar tarafından girilen bu teşebbüse karşı ne gibi adımların atılması gerektiği konusunda fikir alışverişinde

²⁸ BOA, İ.MTZ.04, 28/1779, 7 Eylül 1301 (19 Eylül 1885).

²⁹ VPnB, 564. Şarki Rumeli'deki Türkler hakkında bkz. Ali Kemal Balkanlı, *Şarki Rumeli ve Buradaki Türkler* (Ankara: Elhan Kitabevi, 1986).

³⁰ BOA, İ.MTZ.04, 28/1780, lef 3, 7 Eylül 1301 (19 Eylül 1885).

³¹ Günümüzde Svilengrad.

³² BOA, İ.MTZ.04, 28/1780, lef 1, 7 Eylül 1301 (19 Eylül 1885).

³³ Emine Şam, "Prens Alexandre Battenberg'in İttihat Beyannamesi ve Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a İlhakı" *History Studies* Cilt 1 Sayı 1 (2011): 241.

bulunmuşlardı ki neticesinde iki seçenek üzerinde duruldu. İlki, Büyük Güçlere gerekli açıklamalar yapılarak Batenberg ve kurulan geçici hükûmetin Berlin Antlaşması çerçevesinde hareket etmesini sağlamaktı. İkincisi ise isyanı bastırmak ve Osmanlı Devleti'nin hukukunu korumak için askerî tedbirlere başvurmaktı. İki seçenek üzerinde de uzunca tartışıldıktan sonra nihai bir karar alındı. Bu karar, Bulgaristan Prensligi ve Şarki Rumeli Vilayetine Osmanlı askerinin sevk edilmesinden yana oldu.³⁴

II. Abdülhamid, alınan bu kararı beğenmeyerek meclisin yeniden toplanmasını uygun gördü. Zira Serasker Gazi Osman Paşa'nın ifade ettiğine göre Bulgaristan Prensligi ve Şarki Rumeli'deki asker sayısı yaklaşık olarak 60-70 bin kişiydi. Bölgeye sevk edilmek üzere Osmanlı Devleti tarafından hazır edilecek asker sayısı ise Edirne'deki kuvvetler dâhil 48 taburdu (38.400). Bu da aradaki asker sayısı farkının büyük olduğuna işaret etmekteydi. Buna rağmen padişah, bir yandan askerî hazırlıkların başlamasını isterken diğer yandan ise Büyük Güçlere başvuruda bulunarak isyan teşebbüsünün kınanıp Prens Batenberg'e gerekli uyarıların yapılmasını bekledi. Ayrıca gelecekte yaşanabilecek muhtemel olumsuzlukların sorumluluğunun Bulgarlara ait olduğunun Osmanlı sefirleri aracılığıyla Büyük Güçlere bildirilmesine hükmetti.³⁵

Babıali'nin aldığı tedbirlerden bir diğeri Hariciye Nezaretinde görevli bir Osmanlı devlet adamının İstanbul'daki Büyük Güçlerin diplomatlarıyla görüşmeye gönderilmesi idi. Kendisiyle görüşülen Avusturya-Macaristan elçisi Calice, hükûmetinden bir bilgi alamadığı gibi kendi fikrini de beyan edemeyeceğini söyledi. Konuya ilişkin olarak son havadislerin alınmasına değin ilhaktan haberdar olmadığını temin etti. Alman maslahatgüzar ise konuya dair ilk bilgileri Roma'dan İstanbul'daki İtalyan elçi Corti'ye yollanan bir telgraftan öğrendiğini öne sürdü. Ayrıca beyan edebileceği bir fikri olmadığını söylese de bir tahminde bulundu. Ona göre Batenberg'in bu işe kalkışmasının sebebi, Bulgaristan Prensligi'nin dönem itibarıyla ilişkilerinin olumlu seyretmediği Rusya ve Almanya'ya güçlü olduğunu gösterme çabasıydı.³⁶

İngiliz Elçiliğinde görüşülen Sir William White, sözlerine ilhakı kınamakla başlayarak olayın Londra'daki yansımasının olumsuz olacağı yönünde bir öngöründe bulundu. Ona göre İngiltere, Berlin Antlaşması'na riayet edilmesinden yanaydı.³⁷ Öyle ki İngiliz Başbakan Salisbury, vilayetin ilhak edildiği gün Roma, Berlin ve Viyana'ya telgraf çekerek Berlin Antlaşması'nın ihlal edildiğini bildirmişti.³⁸ White, Rusya'nın işin içinde olabileceğini ima ederek Bulgaristan Prensligi Harbiye Müdürlüğünde birçok Rus askerinin görev aldığını hatırlattı. Ona göre “*Osmanlı Devleti'ne nasihat vermek [doğru] olmazdı. Fakat söz konusu olaya ilişkin Bulgaristan'da bulunan Rus subaylarına ne talimat verileceği Petersburg hükûmetinden sorulması uygun olabilirdi.*”³⁹ White, Osmanlı devlet adamına bu tarz bir söylemde bulursa da Rus elçi Nelidov ile gerçekleştirdiği görüşmesinde farklı bir dil kullanmıştı. Nelidov'a “*dünyaya Rusya'nın bu olayda bir parmağının olmadığını göstermek için Bulgaristan'daki Rus subaylarının geri çağırılması gerektiğini*” söylemişti.⁴⁰

Osmanlı devlet adamının görüştüğü Rus elçi Nelidov, Petersburg'dan bir talimat almadığından dolayı bir diplomat değil de sıradan bir vatandaş gibi düşüncelerini ifade edeceğini dile getirdi. Ona göre ilhakin yaşanmasının başlıca sebebi, Şarki Rumeli Vilayeti ile Bulgaristan Prensligi'ndeki Bulgarların ayrı yaşayamayacaklarını bilmelerinden kaynaklıydı. Berlin Kongresi'nde Doğu meseleleri göz önünde bulundurulmadan hareket edilmişti ki elçinin

³⁴ Ali Fuat Türkgeldi, *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*, II. Cilt, Yayına Hazırlayan: Prof. Bekir Sıtkı Baykal, 2. Baskı (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987), 204.

³⁵ Türkgeldi, *Mesâil-i*, 205-206; Mahir Aydın, *Şarki Rumeli Vilâyeti* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992), 259.

³⁶ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1782, lef 1, 8 Eylül 1301 (20 Eylül 1885).

³⁷ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1782, lef 1, 8 Eylül 1301 (20 Eylül 1885).

³⁸ Andrey Pantev, *Angliya sreşti Rusiya na Balkanite 1879-1894* (Sofya: Nauka i İzkustvo, 1972), 90.

³⁹ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1782, lef 1, 8 Eylül 1301 (20 Eylül 1885).

⁴⁰ Pantev, *Angliya*, 92.

iddiası, Ayastefanos'taki ön antlaşmayı “memleketi bilen adamların” hazırladığıydı. O, Şarki Rumeli'nin ilhakını “olmuş bitmiş bir olay” olarak nitelendirmekteydi. Elçi, Osmanlı askerinin bölgeye sevk edilmesinin gündeme gelme ihtimali bulunuyorsa da bunun bir hata olacağı kanaatindeydi. Bundan dolayı Osmanlı Devleti'nin meseleyi halletme konusunda diplomasiyi tercih etmesi gerektiğini düşünüyordu. Zira Nelidov'a göre silaha başvurmak demek savaş ilan etmek anlamına gelirdi. Bu ilan edilebilecek savaşa, Rusya ve diğer devletler de müdahil olabilirdi. Bununla birlikte Rus imparatorun ilhaka yönelik tutum ve yaklaşımını bilmediğini söylese de onun tahminine göre Rus hükümdar ilhak haberine şaşırılmış ve hayrete düşmüştü. Nelidov, bir de uyarı mahiyetinde kabul edilebilecek sözler sarf etmişti. Kendisinde var olan istihbarata göre Makedonya'da bazı karışıklıklar yaşanmaktaydı. Bunun için teyakkuz hâlinde bulunulmazsa Şarki Rumeli'de yaşanan olayın bir benzerinin başka bölgelerde de yaşanma olasılığı vardı.⁴¹

İngiltere ve Rusya'nın dönem itibarıyla Orta Asya'daki rekabeti ve neticesinde savaşın eşiğine gelmeleri, söylem ve eylemde Bulgaristan Prensiği özelindeki siyasetlerini de etkilemişti. Şarki Rumeli Vilayeti, bir zaman sonra iki devlet arasında bir nüfuz mücadelesine dönüşecekti.⁴² İngiltere, ilhaktan istifade ederek Bulgaristan Prensiği'ndeki Rus etkisini en aza indirmeye çalışacaktı ki İngiliz diplomatın yukarıdaki ifadeleri de bunun bir göstergesiydi. Nitekim Londra hükümeti, Prens Batenberg'in desteklenmesi yönünde kararlar aldı. İngiliz diplomat Frank Lascelles, Bulgar prensinin attığı her adımı takip etmesi ve onun yanında bulunmasıyla görevlendirilmişti.⁴³ Öyle ki İngiliz temsilcinin varlığı Bulgaristan Komiseri Nihad Paşa'nın da dikkatini çekmişti.⁴⁴ Lascelles'in Batenberg ile beraber dolaşması, birçok söylentiye sebebiyet verdiği gibi Ruslara da açık bir mesaj niteliği taşımaktaydı.⁴⁵ Keza Georgi Stranski, Rus-İngiliz rekabetinden yararlanmak amacıyla Filibe'de sohbet ettiği iki üst düzey İngiliz yetkiliye bazı açıklamalarda bulunmuştu. Ona göre “eğer İngiltere ilhaka destekler ve sınıra yönelik Türk askerinin tehdidini bertaraf etmeyi başarırorsa; güçlü bir devlet tesis edeceğimiz ve bu devlet de Rus tesirinde olmayıp aksine Ruslara karşı olacaktır.”⁴⁶ Kaldı ki Prens Batenberg de kardeşinin düğünü vesilesiyle gittiği Londra'da Salisbury ile görüşerek Şarki Rumeli'nin ilhak edilmesi durumunda İngiltere'nin tepkisinin ne olacağını öğrenmeye çalışmıştı. İlhaka Londra hükümeti tarafından herhangi bir olumsuz tepkinin verilmeyeceği ilk ağızdan dile getirilmişti.⁴⁷

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Komiseri Nihad Paşa, süreçle ilgili bir değerlendirme yaptı. Ona göre Şarki Rumeli'de yaşananlar birdenbire ortaya çıkmamıştı; uzun bir hazırlık safhası bulunmaktaydı. Hatta 1884 yılı itibarıyla Avusturya-Macaristan hükümeti tarafından yaşanabilecek muhtemel “birleşime” sıcak bakılmaktaydı. Paşa'nın ifade ettiği üzere Dışişleri Bakanı Kálnoky, ilhakın tüm Bulgar ahalisinin arzusu neticesinde gerçekleşmesi hâlinde Avusturya-Macaristan'ın buna karşı çıkamayacağını beyan etmişti. Osmanlı komiserine göre Prens Batenberg de ilhak haberine şaşırılmış değildi ki bizzat kendisi sürecin içindeydi. Bulgar Başmüdür Petko Karavelov, Prenslikten gerekli askerî desteğin alınabilmesi amacıyla Batenberg'i daima bilgilendirmişti.⁴⁸

⁴¹ BOA, İ.MTZ.04, 28/1782, lef 1, 8 Eylül 1301 (20 Eylül 1885).

⁴² Süleyman Oğuz, *Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilâyeti (1878-1885)* (Ankara: Gazi Üniversitesi, 1986), 156-157.

⁴³ Yono Mitev, “Siedinenieto na Bilgariya prez 1885 g.” *İstoriçeski Pregled* No: 6 (1980): 59.

⁴⁴ *Ottoman Diplomatic Documents on “the Eastern Question”, The Bulgarian Issue: From the Philippopolis Coup to Prince Ferdinand's Election (1885-1887)*, First Part, edited by Sinan Kuneralp (İstanbul: The Isis Press, 2012), 199.

⁴⁵ Feroze A. K. Yasamee, *Abdülhamid'in Dış Politikası, Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı, 1878-1888*, Çeviri: Yusuf Selman İnanç (İstanbul: Kronik Kitap, 2018), 213.

⁴⁶ Mih. İv. Macarov, *İztoçna Rumeliya (İstoriçeski Pregled)* (Sofya: Peçatnitsa S. M. Staykov, 1925), 337-338.

⁴⁷ *Spomeni za Siedinenieto ot 1885 g.*, 249.

⁴⁸ *Ottoman Diplomatic Documents*, 115-116.

Prens, şahsına yönelik var olan bazı iddiaları Nihad Paşa'yla yaptığı sohbette yalanlamaya çalışmıştı. Ona göre ilhak, kendi bilgisi dışında tertip edilmiş ve yerine getirilmişti. Bunun neticesinde tercih edebileceği iki seçeneği olduğunu öne sürmekteydi: Ya ilhaki resmen tanıyacaktı ya da tahttan feragat etmek zorunda kalacaktı. Batenberg, mesele üzerinden padişahın duyduğu endişeyi ortadan kaldırmak adına İstanbul'a giderek II. Abdülhamid'e duyduğu bağlılığı arz etmeye hazır olduğunu da ifade etmişti. Ona göre tahttan feragat etmesi sultanın çıkarına uygun olursa bu kararı almaktan çekinmeyecekti.⁴⁹ Bulgar prensinin ilhakın kendi bilgisi dışında hazırlandığı ve gerçekleştirildiğine dair Osmanlı devlet adamına sarf ettiği sözlerin doğru olmadığı söylenebilirdi. Zira Batenberg, daha 1880 yılında Rus hükûmetiyle konuyu görüşmüştü. Prens, ilhakın hemen öncesinde de Londra ve Viyana'ya yaptığı seyahatlerinde İngiltere ve Avusturya-Macaristan yetkilerine "birleşim" meselesinden söz etmişti. Keza Rus İmparator III. Aleksandr da gelişmeleri yakından takip etmişti.⁵⁰ İstanbul'daki elçilerin ifadeleri, Büyük Güçlerin girişim ve teşebbüsleri, Batenberg'in söylem ve eylemleri gizli bir diplomasi sürecinin yaşandığını göstermekteydi.

Yabancı diplomatlarla görüşülmesi ve onlardan ilhaka ilişkin fikirler alınması ise Şûra-yı Devlet Reisi Akif Paşa'yı öfkelenmişti. Sadrazam Mehmed Said Paşa ile yaptığı sohbette "siz hâlâ burada elçiliklere adam gönderip izahat alalım diye mi uğraşıyorsunuz" diye çıkmıştı. Ona göre "bir devlet⁵¹ için isyan eden [Osmanlı] tebaasına karşı ne yapılması gerekiyorsa o yapılmalıydı.". Akif Paşa, olayın duyulduğu ilk zamanlarda bölgeye asker sevk etme yanlısı olsa da süreç içerisinde fikri değişmişti. İki seçenek üzerinde durmaktaydı. Bunlardan ilki, ilhaki protesto etmektir. Diğeri ise protesto dışında başka bir yola başvurmaktır.⁵²

Filibe'de yaşananların Osmanlı başkentinde duyulmasının ardından İstanbul'daki diplomasinin seyri böyleydi. Sofya'da ise Büyük Güçlerin yetkilileri tarafından bazı girişimlerde bulunularak Bulgaristan Prensliği Dışişleri Müdürü İliya Tsanov⁵³ üzerinden Bulgar hükûmetinin ilhaka yönelik tutum ve tavrı öğrenilmek istendi. Bu amaçla Yunan diplomat Kleon Rizos Rangavis, devletleri temsilen Bulgar dışişleri müdürüyle görüştü. Tsanov, prensin ve başmüdürün Sofya'da olmadığını söyleyerek hükûmetinin olaya dair yaklaşımıyla ilgili fikir beyan edemeyeceğini Rangavis'e ifade etti. Bu sözler, Yunan diplomatı memnun etmişti ki vakit kaybetmeden meslektaşlarıyla görüşmek üzere Tsanov'un yanından ayrılmıştı.⁵⁴

Sultan, bir Osmanlı vilayetinde yaşanan bu karışıklığın önüne geçebilmek adına teşebbüslerini sürdürme niyeti içerisindeydi. II. Abdülhamid'in meseleyi çözüme kavuşturabilmek için tavsiye ve önerisini beklediği bilhassa iki devletin var olduğu söylenebilirdi. Bunlardan biri Almanya, diğeri Rusya idi. Osmanlı Devleti'nin Berlin sefirine gönderilen bir telgrafta Alman Şansölyesi Bismarck'ın olaya yaklaşımı ve düşüncesi merak edilmekteydi. Ayrıca sefirden Almanya'nın Osmanlı Devleti'ne ne şekilde ve düzeyde yardım edebileceğinin uygun bir yolla öğrenilmesi istenmekteydi. Padişah, aynı zamanda İstanbul'daki Rus diplomatlar aracılığıyla imparatorun olaya bakışını anlamaya çalışacaktı.⁵⁵ Dönemin Evkaf Nazırı Kâmil Paşa'ya göre "birleşme olayının prensin İngiltere ziyaretinin hemen ertesinde yaşanmasından dolayı bir İngiliz politikası olduğu yönünde kandırılan II. Abdülhamid,

⁴⁹ *Ottoman Diplomatic Documents*, 158-159.

⁵⁰ Goran D. Todorov, "Kim Diplomatçeskata İstoriya na Siedinenieto na Bılgariya prez 1885 g." *İstoriçeski Pregled* 6 (1965): 25-28.

⁵¹ Burada kastedilen Bulgaristan Prensliği'dir.

⁵² Mehmed Zeki Pakalın, *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*, V. Cilt, Yayına Hazırlayanlar: Ayşe Kavak, Kadir Selvi, Orhan M. Çolak, Selahaddin Uygur (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021), 70-71.

⁵³ İliya Tsanov (1835-1901). Vidin doğumludur. Vidin bölge idaresinde çalışmıştır. Avukatlık yapmış, Sofya'daki ticaret mahkemesinde görev almıştır. 1876'daki Bulgar ayaklanması esnasında yakalanan Bulgarların avukatlığını üstlenmiştir. Tırnova'daki Kurucu Meclis'te vekildir. Farklı dönemlerde Bulgar Meclisinde bulunmuştur. 1883-1884 yılları arasında Bulgaristan Prensliği'nin İstanbul'daki kapikethüdasıdır. Tophane Konferansı'na katılmıştır. Taşev, *Ministrte*, 506-507.

⁵⁴ *VPnB*, 564.

⁵⁵ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/427, lef 1, tarihsiz.

Rusya'ya meylediyordu [...] Zekâsı ve siyasi becerileri asla inkâr edilemeyecek biri olan Nelidov, Şarki Rumeli meselesinin tümüyle bir İngiliz politikası olduğuna II. Abdülhamid'i ikna etmişti.”⁵⁶ Keza Bismarck da ilhakın arkasında İngilizlerin olduğunu düşünmekteydi.⁵⁷ Bunun aksine ABD basını ise olayların gelişiminde Rusların bir etkisi olabileceği üzerinde durmakta ve bu yönde yayımlar yapmaktaydı.⁵⁸

Osmanlı Devleti'nin Berlin Sefiri Said Paşa, Alman hükûmetinin olaya ilişkin ne tutum ve tavırda olduğunu öğrenmek için Bismarck ile görüşmek istedi. Fakat kendisiyle bir araya gelinemesi de o vakit Almanya'da bulunan İstanbul elçisi Radowitz'den gerekli bilgiler alındı. 20 Eylül 1885 tarihinde görüşülen elçiye göre Bismarck, meselenin çözümünü Petersburg olarak işaret etmişti. Evvela Rus imparatorundan yardım talep edilmeliydi.⁵⁹ Radowitz, Alman şansöyesinin bu tavsiyesini ertesi günkü görüşmede de yineledi.⁶⁰

Osmanlı Devleti'nin Petersburg sefiri ise 20 Eylül günü Rus Dışişleri Bakan Yardımcısı Aleksandr Vlangali ile görüştü. İlhak, söz konusu diplomata göre Rusya'da “bomba etkisi” yapmıştı. Defalarca tekrarladığı üzere Rus hükûmetinin olayın gelişim sürecinden haberi yoktu. Hatta ilhaka dair hazırlıklar Sofya ve Filibe'de görevli Rus yetkililerden gizlenmişti. Rus diplomat, Almanya'nın konudan haberdar olmadığı, Avusturya-Macaristan'ın ise olabileceği iddiasındaydı.⁶¹ Aslında ilhak, hiçbir Büyük Güç için şaşırtıcı bir gelişme değildi. Kaldı ki Vlangali'nin Osmanlı sefirine sarf ettiği sözlerde tutarsızlıklar vardı. Çünkü Petersburg hükûmeti, daha Mayıs 1885'te gelişmelerden haberdardı. Keza hem Almanya'nın hem de Avusturya-Macaristan'ın ilhak hazırlıklarıyla ilgili malumatı bulunmaktaydı.⁶²

Rus devlet adamı Vlangali, Petersburg hükûmetinin üzerine atılabilecek muhtemel suçlamaları önleyebilmek adına Osmanlı sefirine yaptığı bu görüşmeyle aynı tarihte yabancı ülkelerde görevli Rus elçilerine gönderdiği bir yazıyla “Bulgar hükûmetinin girişimlerine mesafeli durulması” gerektiğini bildirilmişti. Ayrıca Bulgaristan Prensiği Harbiye Müdürü Mihail Kantakuzin'in⁶³ istifa etmesi ve Bulgaristan'daki Rus subayların ilhaka yönelik herhangi bir taahhütte bulunmamaları emredilmişti.⁶⁴ Anlaşılacağı üzere Rus hükûmeti, ilhaka yönelik olumsuz tavrını bu şekilde net olarak göstermiş ve bunun neticesinde de birtakım kararlar almıştı. Öyle ki bu kararlar, Bulgaristan Prensiği üzerindeki Rus nüfuzunun kırılması adına İngiliz hükûmetinin dönem itibarıyla benimsediği politikaya yarayabilecek nitelikteydi.

1.2. Bulgar Prensinin Beyannamesi ve İstanbul ile Sofya Merkezli Politika

Prens Batenberg, diplomatlar arası ikili görüşmeler sürerken ilhakı resmen tanıdığını duyurduğu beyannamesi 20 Eylül 1885 tarihinde Tırnova'da yayımladı. Bu beyanname ile kendisini, “Kuzey ve Güney Bulgaristan'ın Prensi”⁶⁵ olarak adlandırdı.⁶⁶ Ertesi gün de II.

⁵⁶ II. Abdülhamid'in Sadrazamları Kâmil Paşa ve Said Paşa'nın Anıları –Polemikleri-: Belgelerle Mısır, Ermeni-Kürt, Doğu Rumeli Meseleleri, İkinci Baskı, Yayına Hazırlayan: Gül Çağalı-Güven (İstanbul: Arba Yayınları, 1991), 13, 16.

⁵⁷ Pantev, *Angliya*, 93.

⁵⁸ Ercan Karakoç, Gökhan Durak, “Amerikan Basımında Doğu Rumeli Olayları (1878-1888)” *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* Cilt 9 Sayı 2 (2020): 413.

⁵⁹ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/410, lef 6, 20 Eylül 1885.

⁶⁰ BOA, *Yıldız Hususî Maruzat (Y.A.HUS.)*, 183/21, lef 2, 21 Eylül 1885.

⁶¹ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/410, lef 5, 20 Eylül 1885.

⁶² Todorov, *Kim Diplomatıçeskata*, 27-33.

⁶³ Mihail Kantakuzin (1840-1891). St. Petersburg'da eğitim görmüştür. 93 Harbi'ne katılmıştır. Şarki Rumeli Vilayetinin ilhak edilmesinin ardından Bulgar ordusunun seferberliğiyle meşgul olmuştur. İki farklı hükûmet döneminde (Dragan Tsankov Hükûmeti ve Petko Karavelov Hükûmeti) harbiye müdürlüğü yapmıştır. Taşev, *Ministrıte*, 215-216.

⁶⁴ Elena Statelova, Radoslav Popov, Vasilka Tankova, *İstoriya na Bulgarskata Diplomatsiya 1879-1913 g.* (Sofya: Fondantsiya Otvoreno Obştestvo, 1994), 49-50; Elena Statelova, Andrey Pantev, *Sedinenieto, Knyajestvo Bulgariya i İztoçna Rumeliya 1885 Godina* (Sofya: İzdatelstvo “Prosveta”, 1995), 91.

⁶⁵ Şarki Rumeli Vilayetinin Bulgar milliyetçiliğindeki karşılığı Güney Bulgaristan, Bulgaristan Prensiği'nin karşılığı ise Kuzey Bulgaristan'dır.

Abdülhamid'e bir telgraf gönderdi. 21 Eylül 1885 tarihli bu telgrafa göre Şarki Rumeli Vilayetindeki hükümet azledilmiş ve o, prens olarak ilan edilmişti. Bulgarların beklentisi, prensin ilhaki tanınmasıydı ki telgrafın verdiği bilgiye göre kendisi bu beklentiyi karşılayabilmek için Filibe'ye giderek idareyi ele almıştı. Bunun yanında telgrafta, sultanın Prenslik üzerindeki hükümranlılığı özellikle vurgulanmakta, “*ilhakın Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir amaç için gerçekleştirilmediği*” temin edilmekteydi. Prens, padişahın Bulgaristan üzerindeki hak ve hukukunu zedelemeksizin ilhakın Osmanlı Devleti nezdinde kabul edilmesini beklemekteydi.⁶⁷ Batenberg, aynı tarihte (21 Eylül 1885) Büyük Güçlerin Sofya'daki diplomatik temsilcilerine de birer bilgilendirme yazısı yolladı. Bu telgraf, içerik konusunda II. Abdülhamid'e gönderilen telgrafla benzerlik göstermekteydi. Ek olarak padişahın ilhaki tanınması için Büyük Güçlerin diplomatlarının Osmanlı hükümdarı nezdinde girişimlerde bulunması talep edilmekteydi. Çünkü yazıya göre “[Bulgar] ahalisi, hayatı pahasına ilhaki savunmaya kararlıydı.”⁶⁸

Osmanlı Vükela Meclisi, gelişen olaylar ve alınan telgraflar ekseninde 21 Eylül günü yeniden toplandı. Üç tartışma maddesi vardı. İlki, olay karşısında Osmanlı Devleti tarafından ne gibi tedbirlerin alınabileceğiydi. İkincisi, Bulgar prensinin telgrafına ne yanıt verileceğiydi. Üçüncüsü ise Batenberg'in telgrafında sarf ettiği sözler, Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan Prensliği'ne tanıdığı yetkilere aykırı olduğundan dolayı söz konusu antlaşmayı imzalayan devletlere ne içerikte bir yazının gönderilebileceğiydi. Paşalara göre vilayetin Bulgaristan ile birleşmesi, prensin Filibe'ye davet edilip onun da bu davete icabet etmiş olması, Osmanlı Devleti'nin vilayet üzerindeki haklarının göz ardı edilmesi ve Bulgar yetkililerce askerî önlemler alınmaya başlanması; Osmanlı Devleti'nin hukukuna saldırı, Berlin Antlaşması'nın çiğnenmesi ve kötü örnek teşkil etmesi anlamına geliyordu. Bundan dolayı acil tedbirlere başvurulması lazımdı. Bu tedbirler de üç şekilde olabilirdi. İlki sınırlı düzeyde diplomasi tedbirleri, ikincisi sınırlı düzeyde asker sevki, üçüncüsü ise her ikisinin de birlikte yürütülmesiydi.⁶⁹

Osmanlı devlet adamlarına göre diplomasi yeterli olmayabilirdi. Çünkü vilayetin asayiş ve güvenliği tehdit edilmişti. Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli'ye asker gönderip daha sonra İstanbul'daki elçilere durumu bildirmesi, Berlin Antlaşması'nın maddelerine uygun olduğundan dolayı diplomasi tedbirinden evvel asker sevkine başvurulması gayet doğal görünmekteydi. Ayrıca Batenberg'in Filibe'ye gitmesinden önce ve kendisini bekleyen ahalinin girişimlerine karşılık vermek için hemen Edirne'den söz konusu vilayete asker sevkine başlanıp elçilere de konuya ilişkin bilgilendirme yapılabileceği düşünülmüştü. Fakat Seraskerlikten bildirildiğine göre Edirne Vilayetindeki askerlerin farklı mevkiilerde bulunması ve onların olası bölgeye gönderilmesiyle yerlerine başka vilayetlerden toplanacak askerlerin getirilmesi zaman alacaktı. Dahası prens, toplantının yapıldığı gün Filibe'ye giderek ahali ve askerle bir araya gelmiş ve hükümeti ele almıştı. Paşalara göre Batenberg'in girişimlerine Büyük Güçlerin rıza göstereceklerine dair emareler vardı. Diğer taraftan imzacı devletlere müracaat edilmesi ve diplomasinin getireceği sonuçların bilinmezliği de şüphe yaratmıştı. Bununla birlikte Seraskerliğe gönderilen bir telgraftan Bulgarların sınıra saldırma niyeti içinde buldukları anlaşılmıştı. Vükela Meclisine göre tüm bunlardan dolayı askeriyeyle ilgilendiren mevcut eksikliklerin giderilmesi ve ihtiyaç durumunda askerlerin Edirne Vilayetinden Şarki Rumeli'ye gönderilebilecek duruma getirilmesine hızlıca başlanması gerekiyordu. Bunda hemfikir olundu.⁷⁰

Toplantıdaki Osmanlı paşaları, Bulgar prensinin telgrafını da değerlendirdi. Batenberg'in Şarki Rumeli Vilayeti ve Bulgaristan Prensliği arasındaki birleşimin onaylanmasına yönelik

⁶⁶ *Dırjaven Vestnik* [Resmî Gazete], 8 Septemvri 1885, God. VII, Broj 92, 1; *VPnB*, 565-566.

⁶⁷ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1782, lef 2, 3, 21 Eylül 1885.

⁶⁸ *VPnB*, 567.

⁶⁹ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/410, lef 11, 9 Eylül 1301 (21 Eylül 1885).

⁷⁰ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/410, lef 11, 9 Eylül 1301 (21 Eylül 1885).

padişaha ettiği talep, Osmanlı Devleti'nin süzerenliğine (hâkim devlet statüsü) ve Berlin Antlaşması'nın maddelerine aykırı bir durumdu. Bundan kaynaklı olarak kendisine cevap yazılmasının bazı sakıncaları olurdu. Şarki Rumeli ve Bulgaristan Prensiği ile komşu vilayetlerde konuşlanan Osmanlı askerlerinin eksikliklerine bakılırsa, söylenti şeklinde yayılan Bulgarların ve Batenberg'in saldırı teşebbüslerini daha geniş tabana yayabilecekleri ihtimal dâhilinde görüldü. Diplomasinin sonucuna ve askerlerin durumuna bağlı olarak söz konusu telgrafa cevap verilmemesi uygun bulundu.⁷¹

Alman Şansölyesi Bismarck'ın teklifi de tartışıldı. Petersburg'dan gelecek olası yanıtlara karşılık fikir yürütüldü. Rus Devleti'nden ilhakın tanınması yönünde bir cevap gelmesi demek Berlin Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'ne tanıdığı hakkın çiğnenmesi anlamına gelirdi ki bu da mümkün değildi. Rus imparator tarafından sunulacak bir önerinin kabul edilmemesi ise onun "gururuna dokunarak" sıkıntıları beraberinde getirirdi. Bundan dolayı Rus imparatora bir yazı yazılmaması faydalı görüldü.⁷²

Meclisteki tartışmada asker sayısının yetersiz olduğunu düşünen ve bölgeye asker sevk edilmemesinden yana fikir beyan eden kişi Kâmil Paşa idi. Aksini düşünen ise Sadrazam Mehmed Said Paşa'ydı. Hatta sadrazam, kaleme aldığı anılarında, yalnızca diplomasinin istenen bazı sonuçları almaya yetmeyeceği kanaatindeydi. Ona göre "bu gibi durumlarda siyasi araçlar, askerî araçlarla bir arada bulunmadıkça çoğunlukla amaçlanan değil, tersinin ortaya çıkmasına neden olurdu."⁷³

Osmanlı paşaları, yaşanan hadiseyle ilgili olarak Büyük Güçlerin elçilerine verilmek için bir nota kaleme aldı. Bu notada Bulgar prensinin padişaha gönderdiği telgrafın içeriğiyle ilgili bilgi verilmekte, Batenberg'in girişiminin Berlin Antlaşması'nın maddelerini açıktan ihlal ettiği vurgulanmaktaydı. Bölge ahalisinin ve Bulgar prensinin defalarca II. Abdülhamid'e olan sadakatini bildirmesi; yaşanan bu hadisenin Osmanlı Devleti nezdinde "çok daha acı bir etki yaptığı ve büyük bir şaşkınlık yarattığı" ifade edilmekteydi. Notanın dikkat çekici bölümü ise yaşananlara kayıtsız kalınmayıp Berlin Antlaşması'nın tanıdığı yetkiye dayanarak askerî müdahaleye karar verildiğinin duyurusuydu. Ayrıca ilgili notada, kan dökülmesinin önüne geçebilmek amacıyla prensin Berlin Antlaşması çerçevesinde hareket etmesi için imzacı devletlerin arabuluculuk yapması talep edilmekteydi.⁷⁴

Padişah, kontrol edilmesi amacıyla kendisine arz edilen bu notanın üzerinde bazı değişiklikler yaptı. Bu değişikliklerden biri ve belki de en önemlisi "askerî müdahale" ile ilgili cümleydi. "Askerle müdahaleye karar verilmiştir." ifadesi yumuşatılarak "[Osmanlı Devleti] antlaşmanın tanıdığı yetkiyi fiilen yerine getirmeye kendisini mecbur görüyor" şeklinde değiştirildi. Bununla birlikte sultan, askerî hazırlıklara başlanıp Seraskerlik tarafından sevk edilecek nizamiye, redif, topçu, süvari ve piyade taburlarının hazır oldukça kendisine durumun bildirilmesini emretti. II. Abdülhamid, "ileride zorluklara, tehlikelere, güçlüklerle ve büyük bir savaşa sebep olmayacak şekilde Osmanlı Devleti'nin her türlü tehlikelerden korunmasına dikkat ve itina edilmesine" hükmetti. Bunun dışında söz konusu notanın vakit kaybetmeden gerekli mercilere yollanmasını istedi.⁷⁵

Nota, Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti aracılığıyla 22 Eylül 1885 tarihinde Berlin Antlaşması'nın imzacı devletlerine verildi.⁷⁶ Devletlerin notaya yönelik tutumuna dair Yıldız Sarayı'nda bir bilinmezlik hâkimdi. Çünkü notaya ilişkin olarak hiçbir başkentten olumlu veya olumsuz bir yanıt gelmemişti. Sultan, ilgili hükümetlerin görüşlerini içeren telgrafların bir an evvel gönderilmesini önemli addettiği için Osmanlı sefirlerinin görevli buldukları ülkelerin

⁷¹ BOA, İ.MTZ.04, 9/410, lef 11, 9 Eylül 1301 (21 Eylül 1885).

⁷² BOA, İ.MTZ.04, 9/410, lef 11, 9 Eylül 1301 (21 Eylül 1885).

⁷³ II. Abdülhamid'in Sadrazamları Kâmil Paşa ve Said Paşa'nın Anıları, 228.

⁷⁴ BOA, İ.MTZ.04, 9/410, lef 13, tarihsiz; BOA, İ.MTZ.04, 9/421, lef 1, tarihsiz.

⁷⁵ BOA, İ.MTZ.04, 9/410, lef 11, 10 Eylül 1301 (22 Eylül 1885).

⁷⁶ BOA, İ.MTZ.04, 9/411, lef 1, 22 Eylül 1885.

dışişleri bakanlarıyla görüşmelerini istedi. Aynı zamanda Hariciye Nezareti yetkilileri de İstanbul'daki elçiler ile bir araya geleceklerdi. II. Abdülhamid, “en çok Rusya'dan gelecek cevabı merak ettiği için onun hızlandırılmasını” emretti.⁷⁷

Bulgar hükûmeti ise aldığı bir kararı Osmanlı notasıyla aynı tarihte duyurdu. “Toplum güvenliğini tesis etmek amacıyla” Bulgaristan Prenslığı'nda seferberlik ilan edilmişti.⁷⁸ Batenberg, bunun yanı sıra bir konuda Büyük Güçlerin desteğini beklemekteydi. Söz konusu devletlerin Sofya'daki temsilcilerine verilen 24 Eylül 1885 tarihli tamime göre Türk ve Müslümanlar çeteler kurup Şarki Rumeli'deki düzenli askerlere karşı faaliyete geçmeye hazırlanmaktaydı. Vilayetteki ahali tarafından dilekçe ve arzuhâllerle Petko Karavelov Hükûmeti'nden bölgede yaşayan Türk ve Müslümanların silahsızlandırılması talep edilmişti. Bulgar prensine göre “silahsızlandırılma konusunu iki günden fazla ertelemek imkansızdı. Çok ağır sonuçları olabilirdi.”⁷⁹ Hatırlatmak gerekir ki, Türk ve Müslümanların silahsızlandırılması için gayret edilirken Bulgarlar tarafından oluşturulan gönüllü çetelerin sınıra doğru yola çıkmaları emredilmişti.

Bulgar hükûmeti, bir taraftan ilhaka karşı çıkması muhtemel olan Türk ve Müslümanlara yönelik önlemler almaya çalışırken diğer taraftan ise Batenberg'in emriyle Rus hükûmetinin ilhak konusunda desteğini görebilmek amacıyla III. Aleksandr'a bir çağrıda bulundu. Bulgar Meclisinin 23 Eylül 1885 tarihli toplantısında Rus imparatorun “Kuzey ve Güney Bulgaristan'ın birleşimini himayesi altına alması ve Bulgarların asırlık düşmanlarının Rus kanıyla özgürleştirilen Bulgar topraklarını çölleştirmesine müsaade etmemesi” istendi.⁸⁰ Ayrıca Bulgar Meclisi Başkanı Stefan Stambolov'un⁸¹ önerisiyle Rus imparator ile bizzat görüşülmesi için ikisi Bulgaristan Prenslığı, üçü de Şarki Rumeli'den olmak üzere beş kişilik bir heyetin Kopenhag'a gönderilmesi kararlaştırıldı.⁸² Meclisin 24 Eylül'deki toplantısında alınan bir kararla da Bulgarların “vatanseverlik davasını nihayete erdirmek için vatanın özgürlük ve bağımsızlığını korumak adına canını ve malını gözetmeden tüm fedakârlıkları yapacakları” açıkça beyan edildi.⁸³ Bu amaçla, Bulgaristan Prenslığı Harbiye Müdürlüğünün seferberlik dönemindeki askerî harcamaları için 5 milyon leva ek bütçe ayrılmıştı.⁸⁴

Sofya'da bunlar yaşanırken İstanbul Bulgar Kapıkethüdalığı idarecisi Genoviç ise Osmanlı notasıyla ilgili olarak Büyük Güçlerin tutumunu öğrenebilmek adına Payitahtta bazı tahkikatlar yaptı. Ona göre Fransızlar, Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli Vilayetine asker sevk etme yetkisine sahip olduğunu düşünmekteydi. Keza İtalyanlar ve İngilizler de Fransızlar ile aynı görüşteydi. Fakat bununla birlikte onlar, ılımlı bir siyaset yürütülmesinden yana olduklarını Osmanlı idarecilerine ifade etmişlerdi. Alman, Rus ve Avusturya-Macaristan diplomatları ise

⁷⁷ BOA, İ.MTZ.04, 9/411, lef 2, 14 Eylül 1301 (26 Eylül 1885).

⁷⁸ *Durjaven Vestnik* [Resmî Gazete], 10 Septemvri 1885, God. VII, Broj 93, 1; *VPnB*, 569.

⁷⁹ *VPnB*, 571.

⁸⁰ *Dnevnik, (Stenografiçeskiy) na IV Obiknovenno Narodno Sibranie (Treta İzvinredna Sessiya), I. Zasedanie, Sryada 11 Septemvriy 1885 god.*, 3.

⁸¹ Stefan Stambolov (1854-1895). Tırnova doğumludur. Bükreş'teki Bulgar İhtilal Merkez Komitesi'nin bir üyesi olarak Tırnova İhtilal Komitesi'nin delegesidir. 1875 Eski Zağra Ayaklanması'nın liderlerinden biridir. 1876 Nisan Ayaklanması'nda görev almıştır. Edinstvo adlı komitenin kurucularındandır. Farklı dönemlerde Bulgar Meclisinde vekildir. 1885 Sırp-Bulgar Savaşı'nda gönüllü olarak yer almıştır. Prens Batenberg'e yapılan darbeye karşı duranlardandır. Prens tahttan feragat etmesinin ardından atanan Naip Heyeti'nin en önemli üyesidir. 1887-1894 yılları arasında Bulgar hükûmetinin başmüdürüdür. Taşev, *Ministrite*, 422-423.

⁸² *Dnevnik, (Stenografiçeskiy) na IV Obiknovenno Narodno Sibranie (Treta İzvinredna Sessiya), II. Zasedanie, Çetvirtk 12 Septemvriy 1885 god.*, 6.

Bulgaristan Prenslığı'ni temsilen gönderilecek kişiler Tırnova Metropoliti Kliment (dünyevi adı Vasil Drumev) ve İvan Evstratiev Geşov'dur. Şarki Rumeli'yi temsilen gönderilecek kişiler ise İvan Gercikov, Dimitir Tonçev ve Dimitir Papazoglu'dur.

⁸³ *Dnevnik, (Stenografiçeskiy) na IV Obiknovenno Narodno Sibranie (Treta İzvinredna Sessiya), II. Zasedanie, Çetvirtk 12 Septemvriy 1885 god.*, 4-5.

⁸⁴ *Dnevnik, (Stenografiçeskiy) na IV Obiknovenno Narodno Sibranie (Treta İzvinredna Sessiya), I. Zasedanie, Sryada 11 Septemvriy 1885 god.*, 2-3.

Berlin Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'ne tanıdığı yetkiyi inkâr etmemekle beraber askerî bir güce başvurulmaması gerektiğini Babıali'ye tavsiye etmişlerdi.⁸⁵ Hatta Rus elçi Nelidov, huzuruna kabul edildiği Sultan II. Abdülhamid'e ilhakın Avrupa ve Rusya meselesi olduğunu söyleyerek bölgeye Osmanlı askerinin sevk edilmesinin kötü sonuçlar doğurabileceğinden bahsetmişti. İstanbul'daki siyasî çevreler, Genoviç'in izlenimlerine göre konunun bir konferans ile çözümlenebileceğini düşünmekteydi.⁸⁶

1.3. Asker Sevki Konusunda Sultan II. Abdülhamid'i İkna Çabaları

Dönemin seraskeri Gazi Osman Paşa, Şarki Rumeli'ye asker sevk edilmesinden yana değildi. Öyle ki yapılan meclis toplantılarında Edirne Vilayetindeki askerî yetersizliklerden söz etmişti.⁸⁷ Keza Kâmil Paşa da Osman Paşa ile aynı görüşteydi. Kaldı ki ona göre “*olayın iç yüzü öğrenilmeden Rusya ile yaşanan son savaşta (93 Harbi) uğranan felaketleri tamir edemeyen devleti, sonucu belirsiz yeni bir savaş felaketine sürüklemek çok yanlış olurdu.*”⁸⁸ Sadrazam Mehmed Said Paşa göre ise Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli'ye asker sevk etme yetkisi, Berlin Antlaşması ile tasdik edildiği gibi hiçbir devlet tarafından da buna itiraz edilemezdi. Nitekim Paşa, silahlı 200 bin Osmanlı askerinin bulunduğunu dile getirerek “*bu elim olayın*” engellenebileceği kanaatindeydi.⁸⁹ Hatta ona göre tüm Rumeli'deki Osmanlı asker sayısını yedi bin olsa dahi ilhaka mâni olunabilirdi.⁹⁰

Müşir Nusret Paşa, sadrazam ile hemfikirdi. Bu düşüncelerini de 24 Eylül 1885 tarihli bir layiha ile padişaha arz etti. Ona göre ilhak “*Prens Batenberg'in komutası altında gerçekleştirilen gizli bir istila girişimiydi.*” Osmanlı Devleti açısından “*hayat-memat*” meselesi olan bu olayda, küçük bir “*rehavet, gevşeklik veya üşengeçlik*” gösterilmesi hâlinde fırsattan istifade edilemeyip istenmeyen sonuçların ortaya çıkması kaçınılmaz olurdu. Bundan dolayı müşir, vakit kaybetmeden olağanüstü bir askerî meclisin toplanıp karar almasını önemli addetmekteydi. Çünkü ona göre Osmanlı Devleti'nin konu üzerinden “*kimse ile istişare etmeye ihtiyacı yoktu ve ilhak, dâhilî bir mesele idi.*” Paşa, Avrupa diplomasisine başvurulmadan hızlıca karar alınıp Bulgaristan ve Şarki Rumeli Vilayetine asker sevk edilmesini önerdi. Eğer Osmanlı Devleti bu yola başvurmazsa, “*yaşam dayanağı*” olarak kabul edilen Berlin Antlaşması'nı kendi eliyle çiğneyecekti ki bu da her bir devletin kendi menfaati doğrultusunda politika yürütmesine yol açardı. Zira bu doğrultuda Avusturya-Macaristan Selanik'i, İtalya Trablusgarp'ı, İngiltere Mısır, Kızıldeniz, Basra ve Bağdat'ı, Rusya Erzurum ve Trabzon'u, Fransa Şam, Adana, Halep'i, Yunanistan ise Adalar Denizi ve Yanya'yı işgal edebilirdi. Öyle ki İstanbul dahi Avrupa devletlerinin gözetiminde serbest bir ticaret merkezine dönüştürülebilirdi. Bu açıdan Paşa, “*gaflet uykusundan*” uyanıp gerekli mercilere emirlerin verilmesini şiddetle tavsiye etmekteydi. Müşire göre sultan, tebaasının emniyet ve güvenliğinden sorumlu olduğu için bir karar almalıydı. O, “*efendimiz hiçbir şeyden sorumlu değildir.*” gibi kulağa hoş gelen cümlelere itibar edilmemesi gerektiğini ifade ederek bunun zaman kaybından başka bir şey olmadığını açıklamaya çalışmıştı.⁹¹

Sadrazamın söylemleri ve Nusret Paşa'nın layihası, padişah nezdinde olumlu bir karşılık bulmadı ve meselenin diplomasiyle çözüme kavuşturulmasına karar verildi. Bulgaristan Prensiği ve Şarki Rumeli Vilayeti üzerine yapılabilecek asker sevki konusu ise söylemden öteye gitmeyip rafa kaldırıldı. Artık uzun, can sıkıcı ve yorucu olarak kabul edilebilecek bir diplomasi süreci başlayacaktı. Osmanlı devlet adamları arasında bu konuyla ilgili bir fikir birliğinin bulunmaması ve nihayetinde II. Abdülhamid'in Şarki Rumeli Vilayeti ve Bulgaristan

⁸⁵ VPnB, 579-580.

⁸⁶ VPnB, 569-570.

⁸⁷ Pakalın, *Son Sadrazamlar*, 64.

⁸⁸ II. Abdülhamid'in Sadrazamları Kâmil Paşa ve Said Paşa'nın Anıları, 318.

⁸⁹ Sultan II. Abdülhamid'in Sadrazamı [Küçük] Mehmed Sa'id Paşa'nın Hâtıratı, Hazırlayan: Mustafa Gündüz, 1. Cilt (İstanbul: Ketebe, 2019), 200-202.

⁹⁰ II. Abdülhamid'in Sadrazamları Kâmil Paşa ve Said Paşa'nın Anıları, 232.

⁹¹ BOA, *Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)*, 10/42, 12 Eylül 1301 (24 Eylül 1885).

Prensligi üzerine asker sevkine onay vermeyip diplomasiyi tercih etmesi, Osmanlı hükûmetinde de bazı değişikliklerle sonuçlandı. En önemli değişiklik Sadrazam Mehmed Said Paşa'nın 25 Eylül'de azledilmesi idi.⁹² Aynı gün içerisinde yeni sadrazam, asker sevkine sıcak bakmayan Kâmil Paşa oldu.⁹³

2. İlhakın Yarattığı Sorunların Çözümünde Diplomasiye Başvurulması

Vükela Meclisi, Osmanlı notasına ilişkin Avrupa başkentlerinden gelen bazı cevaplarla ilgili olarak yeni sadrazamın tayin edildiği gün, 25 Eylül'de toplanmıştı. Büyük Güçlerin merkezlerinden alınan telgraflardan Şarki Rumeli Vilayetindeki karışıklığı bastırabilmek adına Osmanlı Devleti'nin gerek göreceği tedbirlere itiraz edilemeyeceği anlaşılmıştı. Keza karışıklığın Makedonya ve Edirne bölgesine sirayet etmemesi için de önlemlerin alınması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştu. Paşaların ifadelerine göre daha öncesinden Makedonya ve Edirne'de görev yapan Osmanlı kuvvetlerine dikkatli olunması yönünde talimatlar verilmişti. Bununla birlikte toplantıdaki Osmanlı devlet adamları, ilhakın yarattığı sorunların çözümü kavuşturulabilmesi amacıyla elçilerin kendi aralarındaki fikir alışverişlerine gönderme yaparak bu görüşmelerin ne netice vereceğini kestiremediklerinden dolayı bekle-gör politikasının uygulanmasını mantıklı bir seçenek olarak kabul etmişlerdi. Ayrıca Bulgar prensinin 21 Eylül'de Büyük Güçlere gönderdiği telgraf, toplantıdaki paşalara bazı çıkarımlar yaptırmıştı. Onlara göre Batenberg'in telgrafında kurduğu cümleler, sultanın askerî tedbirlere başvurmaması konusundaki haklılığını göstermekteydi. Zira yine paşalara göre prensin "*birleşimin tehdit edilmesi durumunda Bulgarların kendilerini savunacakları*" yönündeki ifadesi, padişahın kararının doğruluğunu ispatlamaktaydı.⁹⁴

Makedonya'ya yönelik hassasiyet ve bölgede yaşanabilecek muhtemel karışıklığın yaratabileceği tehlike, Bulgar hükûmetine de bazı tedbirler aldırılmıştı. Buna göre Bulgar Başmüdür Petko Karavelov, "*Makedonya'ya tek bir gönüllünün dahi geçmemesi için en katı önlemlerin alınmasını*" emretmişti. Ayrıca Büyük Güçlerin Sofya'daki temsilcilerine de bir bilgilendirme yapılarak Makedonya'daki sükûnetin ve barışın korunması adına gerekli adımların atıldığı bildirilmişti.⁹⁵ Zahari Stoyanov da Sofya, Köstendil, Samakov ve Dupniçe'deki adamlarına haber göndererek onları "*en küçük bir skandalın kaçınılması*" ve "*tüm davayı tehlikeye atabilecek*" hareketlerden uzak durulması konusunda uyarılmıştı.⁹⁶

Süreç içerisinde Osmanlı hükümdarının Rusya'dan beklediği cevap da gelmişti. İmparator III. Aleksandr, II. Abdülhamid'e gönderdiği bir telgrafla düzenin eskiden olduğu gibi yeniden tesis edilmesi ve sultanın hak ve hukukunun korunması adına gerekli desteğin Osmanlı Devleti'ne verileceğini temin etmişti.⁹⁷ Bununla birlikte Payitahttaki Rus Elçiliği Baştercümanı İvanov, 25 Eylül 1885 tarihinde Hariciye Nezaretine giderek Rus hükûmeti tarafından tüm Büyük Güçlere bir genel yazının gönderildiğini açıklamıştı. Yazıya göre meselenin halledilmesi adına kan dökülmesini engellemek ve padişaha yardım etmek amacıyla imzacı devletler kendi aralarında fikir birliğine varmaları gerekmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti de benimsediği siyaseti sürdürmeli ve bir anlaşmazlığa sebebiyet verebilecek girişimlerden kaçınılmalıydı.⁹⁸ Osmanlı Devleti'nin Londra Sefaretinden gelen bilgiler, İvanov'un söylediklerini destekler nitelikteydi. Zira bir İngiliz yetkili, tüm devletlerin ortak noktada buluşmadan İngiltere'nin tek başına bir karar almayacağını dile getirmişti. Osmanlı Sefiri Rüstem Paşa'ya "*şimdilik Almanya*

⁹² Mehmed Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*, XVI. Cilt, Yayına Hazırlayan: Dr. Serdar Sakin (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 60; Zekeriya Kurşun, *Küçük Said Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in Gölgesi (1838-1914)* (İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2024), 178-179.

⁹³ Mehmed Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*, X. Cilt, Yayına Hazırlayan: Dr. Serdar Sakin (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008), 114.

⁹⁴ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/410, lef 15, 13 Eylül 1301 (25 Eylül 1885).

⁹⁵ Stelova, Popov, Tankova, *İstoriya na*, 54.

⁹⁶ Simeon Radev, *Stroitelite na Sivremenne Bilgariya*, Tom Pırvi (Sofya: Bilgarski Pisatel, 1990), 550.

⁹⁷ Stelova, Popov, Tankova, *İstoriya na*, 57.

⁹⁸ BOA, *Y.A.HUS.*, 183/26, lef 2, 26 Eylül 1885.

ve Avusturya-Macaristan'ın Babıali'ye verebileceği her türlü nasihate" uyulacağı yönünde bir beyanda bulunulmuştu.⁹⁹

Bulgar hükûmeti, 25 Eylül 1885 tarihinde Büyük Güçlerin Sofya'daki diplomatik temsilcilerine yeni bir tamim daha verdi. Şarki Rumeli Vilayeti ile Bulgaristan Prensiği'nin "birleşiminin" sultan tarafından tanınması amacıyla elçilerin çalışmalarını sürdürmesi istenmekteydi. Bu yazıya göre "bir çatışmayı önlemek" için Osmanlı hükûmeti nezdinde girişimlerde bulunulacağına inanılmaktaydı. Zira Bulgar idarecilerce Osmanlı askeri tarafından her an Şarki Rumeli'ye bir saldırı teşebbüsünde bulunulabileceğinden şüphelenilmekteydi.¹⁰⁰ Bundan dolayı Bulgaristan Prensiği ve Osmanlı Devleti arasındaki sınırdaki olası yaşanabileceklere karşı bazı tedbirler alınmıştı. Öyle ki Bulgar prensi, konuyla ilgili Büyük Güçlerin temsilcilerinin bilgilendirilmesini dahi istemişti. Buna göre Bulgar ileri karakollarında görevli güçlerin Osmanlı askerine ateş açması yasaklanmıştı. Bulgar komutanlara, Osmanlı Devleti sınırları içerisine geçmek isteyen silahlı kişileri yakalama talimatı verilmişti. Üçüncü olarak ise Bulgar görevlilere; ilgili bölgelerde yaşayan Türklere, Osmanlı Devleti ile bir savaşın olmayacağı konusunda teminat verme yetkisi tanınmıştı.¹⁰¹ Sofya'daki Alman ve Fransız diplomatlar da silahlı bir çatışmanın yaşanacağını olasılık dışı görmüş olacaklar ki, Bulgar Dışişleri Müdürü İliya Tsanov'a Osmanlı Devleti'nin bir saldırı teşebbüsünde bulunabileceğine ihtimal vermediklerini açıklamışlardı.¹⁰²

Petko Karavelov Hükûmeti ise alınan bu tedbirlere rağmen "ilk ateş edenin Bulgarlar olmaması adına" önlemler almayı sürdürdü. Gönüllü çetelerin liderlerine, milislere, düzenli askerlerin komutanlarına sükûnetin korunması için çalışılmasına dair emir verilmişti. Bununla birlikte özel mülklere saldırılmaması, ahalinin mal ve namusuna dokunulmaması, silahlı şekilde sınırın geçilmemesi ve Büyük Güçlerin tepkisine sebep olabilecek girişimlerden kaçınılması da buyrulmuştu. Karışıklığa yol açacak kişilerin askerî ceza kanunuyla yargılanacakları hakkında ilgililer bilgilendirilmişlerdi. Alınan bu kararlar, Bulgaristan Prensiği Dışişleri Müdürlüğü aracılığıyla 30 Eylül 1885 tarihinde Büyük Güçlerin temsilciliklerine de iletildi.¹⁰³

Bulgar hükûmeti, Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletleri doğrudan sürece müdahil etme siyaseti benimseyerek çıkabilecek muhtemel silahlı çatışmanın sorumluluğunu üzerinden atma gayretindeydi. Aslen Sofya'nın gayesi, girişimlerinden de anlaşılacağı üzere diplomasiyle süreci idare etmektir. Gerçekleştirilen bu ilhak, Avrupa başkentlerinden Babıali'ye ulaşan bilgilere göre devletler nezdinde kınanmış olsa da meselenin kan dökülmeden halledilmesi konusunda hemfikir olunmuştu. Avusturya-Macaristan Dışişleri Bakanı Kálnoky'nin İstanbul'daki elçisine gönderdiği bir telgrafta, Berlin Antlaşması'na riayet edilmesinin önemi açıkça vurgulanmıştı. İtalya da keza aynı şekilde söz konusu antlaşmaya uyulmasından yanaydı. Osmanlı Devleti'nin Berlin Sefaretinden alınan telgrafta ise konferans önerisi yer almaktaydı. İstanbul'da yapılması öngörülen ve elçilerin bir araya geleceği bir toplantıdan söz edilmişti. Bu fikri ortaya atan Rusya idi. Bismarck, bu önerinin diğer devletler tarafından kabul edileceği kanaatindeydi. Alman şansölyesi, kan dökülmesi durumunda prensin sorumlu tutulacağı konusunda kendisini uyardıklarını da ifade etmişti.¹⁰⁴

II. Abdülhamid, özellikle Rusya ve Almanya'dan gelen telgrafların ardından "bir çözüm kapısının aralandığı" kanaatine vardı. Sultan, vakit kaybetmeden telgraflardaki bilgilerden istifadeyle yapılması gerekenin düşünülmesi ve "birçok masrafa, fenalık ve entrikalara sebep olmadan işin halledilmesi" için Vükela Meclisinin hemen toplanıp bir çare bulmasını emretti.¹⁰⁵

⁹⁹ BOA, Y.A.HUS., 183/22, lef 2, 24 Eylül 1885.

¹⁰⁰ VPnB, 575.

¹⁰¹ VPnB, 578.

¹⁰² VPnB, 579.

¹⁰³ VPnB, 583.

¹⁰⁴ BOA, İ.MTZ.04, 9/413, lef 1, 15 Eylül 1301 (27 Eylül 1885).

¹⁰⁵ BOA, İ.MTZ.04, 28/1782, lef 4, 15 Eylül 1301 (27 Eylül 1885).

Padişah iradesinin yazıldığı gün, 27 Eylül 1885 tarihinde de toplantı yapıldı. Hariciye Nezareti Müsteşarı Artin Efendi, 26 Eylül günü Büyük Güçlerin elçileriyle gerçekleştirdiği görüşmelerinde konferans fikrine sıcak bakıldığını anlamıştı. Yapılması planlanan konferansın iki şekilde olma ihtimali vardı. Bunlardan biri, yalnızca elçilerden oluşan bir toplantı tertip edilmesi ve belirleyecekleri çözüm şeklini Osmanlı Devleti'ne sunmalarıydı. Diğeri ise Osmanlı Devleti'ni temsilen bir yetkilinin de bu toplantıda bulunmasıydı. Vükela Meclisine göre her iki şık da yaşanabilecek muhtemel silahlı çatışmayı engellemek için yeterliydi. Fakat söz konusu konferansın Osmanlı Devleti'nin hak ve hukukuna uygun olup olmadığı içinde bulunan dönem itibarıyla bilinemezdi. Paşalara göre zaten Büyük Güçler nezdinde yapılan diplomatik girişimler, Berlin Antlaşması'nın maddelerine uyulması amacına dayanmaktaydı. Bundan dolayı planlanan konferansta görüşmeye değer bir konu olamazdı. Büyük Güçler tarafından dönemin Bulgar hükûmetine nüfuz edilip baskı yapılması istenen neticeyi verebilirdi. Vükela Meclisi, neticesinde konferans fikrine sıcak bakmadı ve konunun geçiştirilmesinden yana bir tavır takındı.¹⁰⁶

II. Abdülhamid ise Vükela Meclisinin bu kararını beğenmedi. Sultana göre ilhakin gerçekleşmesiyle Berlin Antlaşması ihlal edilmişti ve söz konusu antlaşma, “*devletlerarası geçerli kuralları taahhüt altına almış resmî bir senet hükmündeydi.*”. Bundan dolayı Şarki Rumeli Vilayetinde yaşanan olayın incelenmesi ve fikir alışverişinde bulunması için konferans tertip edilecek olması gayet doğal karşılanmalıydı. Padişah, Osmanlı devlet adamlarının tekrardan bir araya gelip görüşmelerinin yararlı olacağı sonucuna vardı.¹⁰⁷

Verilen emir gereğince 29 Eylül'de yeni bir toplantı yapıldı. Meclise göre 27 Eylül'deki toplantıdan çıkan kararın amacı, işi konferansa götürmeden ve Osmanlı Devleti'nin hukukunu koruyarak halletmekti. Ancak gelen bilgiler ışığında Rusya'nın konferans teklifine tüm imzacı devletlerle beraber İngiltere'nin de katılacağı tahmin edilmekteydi. Bu da elçilerin bir araya gelmeyeceğine dair var olan şüpheleri ortadan kaldırmaktaydı. Paşalara göre Osmanlı Devleti, Şarki Rumeli Vilayeti üzerindeki hakkını korumalıydı ki Büyük Güçlere yapılan başvurular da bu hakkı koruma yolunda atılmış birer adımdı. Elçilerin kendi aralarındaki görüşmelerine bu yönden bakılmalı ve Osmanlı hukukunun korunmasına gayret edilmeliydi. Meclis, bu defa konferans fikrine sıcak baktı. Zira vilayette meydana gelen “*kalkışmanın*” bir an evvel “*bastırılması*” arzu edilmekteydi.¹⁰⁸ II. Abdülhamid, meclisten çıkan tüm bu kararları onaylayarak toplantının ertesi günü (30 Eylül) gereğinin yapılmasını emretti.¹⁰⁹

Sultan, Şarki Rumeli'deki olaylara iştirak eden Bulgarların olası şikâyetlerine sebebiyet verilmemesi adına da bir karar aldı. 1 Ekim 1885 tarihli bu karara göre Berlin Antlaşması'nın maddelerine uyulmadığı iddiasında bulunulmaması ve Büyük Güçlerin itirazlarına sebep yaratılmaması için gerek Bulgaristan ve gerek vilayet sınırında görev yapan Osmanlı askerleriyle civar bölgelerde yaşayan Müslümanların herhangi bir saldırı teşebbüsünde bulunmamalarına dikkat edilmesi istendi.¹¹⁰ Anlaşılacağı üzere herhangi bir silahlı çatışmanın yaşanmaması adına hem Osmanlı Devleti hem de Bulgaristan Prensiği yetkililerince çok dikkatli hareket edilmekteydi. Alınan kararlarla devletler nezdinde bulunulan girişimler de bunu açıkça göstermekteydi.

2.1. İlhakın Tanınması Amacıyla Bulgar Yetkililerce Yapılan Bazı Girişimler ve İstanbul'daki Elçilerin Kendi Aralarındaki Görüşmeleri

Yoğun bir şekilde açık ve gizli diplomasinin yaşandığı bu dönemde Rus İmparator III. Aleksandr ile bizzat görüşülmesi amacıyla Bulgar Meclisinin tayin ettiği beş kişilik heyet Kopenhag'a gitmişti. Burada öncelikle Rus Dışişleri Bakanı Nikolay Girs ile bir araya gelindi. 2

¹⁰⁶ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/413, lef 1, 2, 15 Eylül 1301 (27 Eylül 1885).

¹⁰⁷ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/413, lef 2, 16 Eylül 1301 (28 Eylül 1885).

¹⁰⁸ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/418, lef 1, 17 Eylül 1301 (29 Eylül 1885).

¹⁰⁹ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/418, lef 1, 18 Eylül 1301 (30 Eylül 1885).

¹¹⁰ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/416, 19 Eylül 1301 (1 Ekim 1885).

Ekim 1885'te görüşülen Girs, dönem itibarıyla Bulgaristan Prensiği'nin Rusya'ya yönelik siyasetinden hoşnut değildi. Ona göre Şarki Rumeli Vilayetinde gerçekleştirilen “*darbe; bir tür düşüncesizlik, umursamazlık ve saçmalıklı*.” Buna rağmen Rus dışişleri bakanı, Bulgarları teskin etmek amacıyla olacak ki, Türklerin söz konusu vilayete asker sevk etme ihtimalini oldukça düşük gördüğünü söylemişti. Bununla birlikte o, korkulacaksa sadece Türklerden değil Sırp'lardan da korkulması ve çekinilmesi gerektiğini Bulgar delegelere ifade etmişti.¹¹¹

Nikolay Girs ile görüşülmesinin ertesi günü (3 Ekim 1885) Rus imparatorun huzuruna çıkılmıştı. Bulgar delegeler, imparatorun açıkça destek ve yardım talep ederek ondan af dilemişlerdi. III. Aleksandr ise öncelikle Bulgarlara duyduğu olumlu hisleri dile getirdi. Ardından Ruslara haber ve bilgi verilmeden gerçekleştirilen ilhakın kendisini zor durumda bıraktığını söyleyerek bu eylemi tasvip etmediğini açıkladı. Zira imparatora göre Bulgarlar tarafından girilen bu hareket, Sırp'lar başta olmak üzere Balkan halkalarını kıskırtmıştı. Fakat buna rağmen Rus hükümdara göre “*ayrılıktan*” söz etmek mümkün değildi. Böylece tasvip etmediği eylemi, aslında bu ifadeyle net bir şekilde onaylamış oluyordu. Temel sorun ise ilhak yarattığı gerginliğin nasıl ve ne şekilde çözüme kavuşturulacağı idi.¹¹²

Büyük Güçlerin İstanbul'daki elçileri, ilhakın ortaya çıkardığı problemleri görüşmek üzere tertip edilen toplantılarda bir araya gelmişti. Başkanlığını İtalyan elçi Corti'nin yaptığı görüşmelerin ilki, İstanbul'un Tarabya semtinde 4 Ekim 1885'te oldu. Rusya, Boğazlar konusunda devlet politikasına engel teşkil edeceğini düşündüğünden Şarki Rumeli Vilayetinin Bulgaristan Prensiği ile birleşimine sıcak bakmıyordu. Avusturya-Macaristan, Prens Batenberg'i desteklemekteydi ve Balkanlar'da bir denge oluşturabilmek amacıyla Sırp'lara bölgesel bir tazminat verilmesi taraftarıydı. Almanya, Rusları destekliyor gibi görünse de ilhak konusunda Avusturya-Macaristan ve İngiltere ile hemfikirdi. Fransa ve İngiltere ise ilhak öncesi duruma dönülmesini mümkün görmemekteydi. Londra Hükümeti hatta “*şahsi birlik*” yoluyla meselenin çözüme kavuşturulmasından yanaydı. İtalya da keza Berlin Antlaşması'nın yarattığı statükonun sürdürülemeyeceği kanaatindeydi ve görüşmeler bu siyasi ortamda yapılmaktaydı.¹¹³

Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti yetkilileri tarafından elçilerin kendi arasındaki görüşmeleri hakkında tahkikat yapıldı. Elçiler, edinilen bilgilere göre Bulgaristan Prensiği, Yunanistan ve Sırbistan'ı savaş hazırlıklarından dolayı kınama kararı alarak bunu hükümetlerine bildirme konusunda anlaşmaya varmışlardı. Ayrıca Şarki Rumeli Vilayetine askerî bir müdahale gerçekleştirilmemesi konusunda Osmanlı Devleti'ne bazı telkinlerde bulunulması düşünülmüştü.¹¹⁴

Bulgar Kapıkethüdalığı'nda görevli Genoviç'in öğrendiğine göre ise bu toplantılarda Bulgar prensinin aynı zamanda Şarki Rumeli Vilayetinin valisi olması önerilmiş ve bu öneriyi Sultan II. Abdülhamid de kabul etmişti.¹¹⁵ Bununla bağlantılı olarak Osmanlı Devleti'nin Viyana Sefaretinden alınan bir istihbarat, Babıali'nin “*birleşimi onayladığı ve Filibe mutasarrıfının sokaklara yapıştırdığı ilanlarla bunu ahaliye duyurduğu*” bilgisini vermektedir.¹¹⁶ Hariciye Nezareti, ilgili kişilere gerekli emirleri vererek söylentilerin doğru olmadığını bildirip böylesi “*uydurma*” haberlerin yayılmasına mâni olunmasını istemişti.¹¹⁷ Aslında böyle bir öneri gündemdeydi. Bahsi geçen öneriyi sunan devlet İngiltere idi. Zira Londra, Bulgaristan Prensiği'ndeki Rus etkisinin kırılıp ilhakın Bulgarlar için olumlu neticelenmesi ve Batenberg'in pozisyonunun güçlendirilmesi için “*şahsi birlik*”te ısrarcıydı.¹¹⁸

¹¹¹ VPnB, 586-588.

¹¹² VPnB, 586-588.

¹¹³ Todorov, *Kim Diplomatıçeskata*, 32.

¹¹⁴ BOA, Y.A.HUS., 183/120, 23 Eylül 1301 (5 Ekim 1885).

¹¹⁵ VPnB, 585, 590.

¹¹⁶ BOA, Y.A.HUS., 183/135, lef 2, 7 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹¹⁷ BOA, Y.A.HUS., 183/135, lef 3, 26 Eylül 1301 (8 Ekim 1885).

¹¹⁸ Pantev, *Angliya*, 95.

Bulgar hükûmeti, Dışişleri Müdürü İliya Tsanov'un imzasıyla Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezaretine gönderilen bir telgrafla sultanın ilhaki resmen tasdik etmesini beklemekteydi.¹¹⁹ Ardından doğrudan Osmanlı devlet adamlarıyla görüşülmesi ve "şahsi birlik" üzerinden meselesinin halledilmesi adına Babıali'nin ikna edilmesi amacıyla İstanbul'a iki kişinin gönderilmesi kararlaştırıldı.¹²⁰ Osmanlı Devleti'nin Hariciye Nezareti, gerekli tahkikatın yapıp görevlendirilecek bu kişilerin kim oldukları ve vazifelerinin ne olduğunun öğrenilmesini Bulgaristan Komiseri Nihad Paşa'dan istedi.¹²¹ Görevlendirilen kişilerden biri Stoyan Çomakov¹²², diğeri ise İvan Hacipetrov idi.¹²³ Bunların görevi Şarki Rumeli ahali adına ilhakın onaylanmasını II. Abdülhamid'den dilemek ve ahalinin duyduğu sadakat ve bağlılığı sultana arz etmektir. Nihad Paşa, Çomakov ve Hacipetrov'un dışında iki kişinin daha padişaha ve sadrazama hitaben kaleme alınan mektupları Payitahta götürmekle vazifelenirileceğini yazmıştı.¹²⁴ Prens Batenberg, bu görev için Konstantin Stoilov¹²⁵ ve Konstantin Hacikalçev'i¹²⁶ tayin ederek Babıali'den gerekli izinlerin alınmasını beklemekteydi.¹²⁷ Fakat bu talep, olumlu karşılık bulmayarak kişilerin İstanbul'a gelmesine müsaade edilmemişti.¹²⁸ Keza diğer iki kişinin de (Çomakov ve Hacipetrov) İstanbul'daki girişimleri kendileri açısından başarısızlıkla neticelenmişti.¹²⁹

2.2. İlhakın Yayılan Etkisi ve Bu Etkiye Yönelik Atılan Adımlar

Bulgarların vilayeti ilhak etmeleri, Rus İmparator III. Aleksandr'ın yukarıda da sözünü ettiği üzere Balkan ülkelerini harekete geçirmişti. İlhak haberinin Belgrad ve Atina'da duyulmasının akabinde iki hükûmetin tepkisi gecikmemişti. Sırp Kralı Milan, ordusuna seferberlik emri verdi. Sırp Bakanlar Kurulu tarafından da Büyük Güçlerin Belgrad'daki elçilerine bir deklarasyon gönderildi. Buna göre Berlin Antlaşması'nın yarattığı statüko sürdürülmeli ya da Bulgarların toprak genişlemesine eş değerde bir bölgesel tazminat Sırlara

¹¹⁹ VPnB, 576-577.

¹²⁰ İliya Todev, *Dr. Stoyan Çomakov (1819-1893), Jivot, Delo, Potomtsi*, Çast Pırva: İzsledvane (Sofya: Akademično İzdatelstvo Prof. Marin Drinov, 2003, 455; *Siedinenieto 1885, Entsiklopedičen Spravočnik* (Sofya: Dırjavno İzdatelstvo "Dr. Petır Beron", 1985), 150.

¹²¹ BOA, Y.A.HUS., 183/138, lef 3, 26 Eylül 1301 (8 Ekim 1885).

¹²² Stoyan Çomakov (1819-1893). Koprivtitsa (Avratalan) doğumludur. İtalya'da tıp eğitimi almıştır. Filibe'deki ilk diplomalı doktordur (1848-1860). Bulgar kilisesinin bağımsızlığı için faaliyet yürütenlerin başında gelmektedir. Bulgar Eksarhlığı Kurulu'nun bir üyesidir (1871-1876). 1876 Nisan Ayaklanması döneminde Türkleri destekleyici kampanyalar organize etmiştir. 1878 yılından sonra Filibe'deki bölge hekimidir. Farklı dönemlerde Bulgar Meclisinde vekildir. Taşev, *Ministrıte*, 524-525.

¹²³ İvan Hacipetrov (1834-1909). Kotel doğumludur. Rum ticaret okulunda eğitim almak üzere İstanbul'a gitmiştir. Osmanlı başkentindeki bağımsız Bulgar kilisesi mücadelesine katılmıştır. Şarki Rumeli Vilayetinin Bölge Meclisinde vekildir. İki yıl süreyle vilayetin maliyesinden sorumlu müdür görevini üstlenmiştir. Bulgar Meclisinde vekildir.

¹²⁴ BOA, Y.A.HUS., 183/138, lef 2, 6 Teşrinievvel / Ekim 1885; BOA, Y.A.HUS., 183/141, lef 2, 8 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹²⁵ Konstantin Stoilov (1853-1901). Filibe doğumludur. İstanbul'daki Robert Koleji'nde eğitim almıştır. Heildeberg Üniversitesi'nde hukuk doktorası savunmuştur. Tırnova'daki Kurucu Meclis'te vekildir ve Meclis'in sekreteridir. Prens Batenberg'in kançılıaryasının başsekreteridir. Muhafazakâr Parti'nin liderlerinden biridir. Ulusal Parti'nin kurucusu ve başkanıdır. Farklı dönemlerdeki Bulgar meclislerinde vekildir. Sırp-Bulgar Savaşı'na (1885) katılmıştır. Stambolov Hükûmeti'nde (1887-1894) adliye müdürlüğü görevinde bulunmuştur. Stambolov ile yaşanan fikir ayrılıklarından dolayı hükûmetteki görevinden ayrılmıştır. Stambolov'un istifasından sonra kurulan hükûmetin başkanıdır (1894-1899). Taşev, *Ministrıte*, 435-437.

¹²⁶ Konstantin Hacikalçev (1856-1940). Filibe doğumludur. İstanbul Robert Koleji'nden mezundur. 1876 Nisan Ayaklanması'na katıldığı gerekçesiyle Osmanlı kuvvetleri tarafından tutuklansa da yabancıların girişimleri neticesinde serbest bırakılmıştır. Liberal Parti'nin kurucularından biridir. Şarki Rumeli'nin Bölge Meclisinde vekildir, aynı zamanda bu meclisin başkan yardımcılığını yapmıştır. İlhakın hazırlık safhasında görev almıştır. 1885 Sırp-Bulgar Savaşı'na gönüllü olarak katılmıştır. Filibe'de çıkarılan *Vreme* adlı gazetenin yayıncısıdır. Filibe belediye başkanlığı icra etmiştir. Konstantin Hacikalçev ile ilgili olarak bkz. Konstantin Hacikalçev, *Spomeni* (Sofya: İztok-Zapad, 2006); VPnB, 797.

¹²⁷ VPnB, 590.

¹²⁸ Dr. Konstantin Stoilov, *Dnevnik*, Çast I (Sofya: Universitetsko İzdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", 1996), 453.

¹²⁹ *Siedinenieto 1885, Entsiklopedičen Spravočnik*, 150.

verilmeliydi.¹³⁰ Sırlar, bu diplomatik adımın dışında askerî hazırlıklara da hızlıca başlayarak Bulgaristan Prenslığı sınırına yığınak yapmaktaydı.¹³¹ Avusturya-Macaristan'ın bir devlet adamıyla görüşen Sırp Dışişleri Bakanı Milutin Garaşinin'e göre "Berlin Antlaşması geçerliliğini yitirmişti ve herkes, kendi çıkarına uygun şekilde hareket etmeliydi."¹³²

Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan Komiseri Nihad Paşa'ya göre Sırlardan bir hamlenin gelmesi kaçınılmaz görünmekteydi. Batenberg, gerginleşen ilişkileri normalleştirebilmek adına Dimitır Grekov'u¹³³ elçi tayin etmişti.¹³⁴ Bulgar hükûmeti, Garaşinin'e iletmek üzere bir nota kaleme aldı. Sofya, iki hükûmetin ilişkilerine zarar verebilecek propagandalara Belgrad'ın müsaade etmeyeceği beklentisi içerisindeydi. Ayrıca Bulgar prensi tarafından Sırp Kralı Milan'a iletmek üzere "dostane" içeriğe sahip bir mektup yazıldı. Fakat Milan, içeriğinde Osmanlı Devleti'ne karşı ortaklaşa hareket etme teklifi bulunduğunu düşündüğü için Bulgar prensinin gönderdiği bu mektubu kabul etmemişti.¹³⁵

Prens Batenberg, Sırların askerî hazırlıklarıyla ilgili olarak Komiser Nihad Paşa'ya bazı açıklamalar yapmıştı. Prens, Belgrad hükûmetinin Bulgaristan Prenslığı'ne saldırması durumunda Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü korumak ve savunmak zorunda olduğunu ifade etmişti.¹³⁶ Batenberg'in çıkabilecek muhtemel bir çatışmada II. Abdülhamid'in destek ve yardımını görebilmek için bu şekilde bir söylemde bulunduğu açıktı. Osmanlı Devleti'nin Rusçuk tüccar vekilinin farklı bir görüşü vardı. Ona göre Bulgar idareciler, Sırp işgalini gerekçe göstererek Şarki Rumeli Vilayetindeki birlikleri geri çekmeyi planlamaktaydı.¹³⁷

Atina'nın tepkisi de Belgrad'dan farklı değildi ki Yunanlıların talepleri de Sırlarla aynıydı. Yunan Kralı George, bazı ihtiyatların seferber hâle getirilmesini buyurmuştu. Ayrıca Teselya ve Epir'de de bazı hazırlıklar yapılmaktaydı.¹³⁸ Krala göre Berlin Antlaşması'nı ihlal eden Batenberg'in eylemine Büyük Güçler tarafından sessiz kalınırsa bu durum "diğer milletlere emsal teşkil ederdi." Yunan Başbakan ve Dışişleri Bakanı Theodoros Diligiannis ise daha tehditkardı. Ona göre Yunanistan statüko tesis edilmediği takdirde sınırlarında değişiklik talep etme hakkına sahip olacaktı.¹³⁹ İki Balkan devletinin giriştikleri bu askerî hazırlıklarla söylemleri, bir çatışmanın yaşanabilme ihtimalini arttırmaktaydı.¹⁴⁰ Bundan dolayı tüm imzacı devletler, hemfikir bir şekilde aldıkları kararlar Balkanlardaki krizin daha da geniş bir sahaya yayılmaması adına Atina ve Belgrad'a gerekli uyarıları yapmışlardı.¹⁴¹ Aynı şekilde Bulgar Dışişleri Müdürü İliya Tsanov, Yunan ve Sırp diplomatlarla görüşmüştü.¹⁴²

Geşov'un Londra'da bir araya geldiği İngiltere'nin Hindistan Başkonsolosu Randolph Churchill, Bulgarların Berlin Antlaşması'nı ihlal etmesiyle Yunan ve Sırları kışkırttığı kanaatindeydi. Söz konusu başkonsolosa göre var olan yanlışlığı düzeltmekten başka bir yol yoktu. Bundan dolayı da Bulgarların yapması gereken Şarki Rumeli'yi boşaltmak ve Büyük

¹³⁰ Elena Stelova, "Balkanskite Dirjavi i Bilgarskoto Siedinenie" *Voenoistoričeski Sbornik* Kn. 4 (1985): 105.

¹³¹ Petko St. Petkov, "Otnovo za Diplomatīčeskata i Voennata Zaštita na Siedinenieto 1885 g." *Epohi* Tom 4 Broy 3 (1996): 25.

¹³² Hristo Gluşkov, "Siedinenieto (1885-1886) i Evropa" *Epohi* Tom 4 Broy 3 (1996): 6.

¹³³ Dimitır Grekov (1847-1901). Beserabya'nın Bolgrad şehrinde doğmuştur. Fransa'da hukuk okumuş, 1875 yılında doktorasını savunarak "hukuk doktoru" ünvanını almıştır. Bulgaristan Prenslığı'nin tesis edilmesinden sonraki süreçte çeşitli görevlerde bulunmuştur. Kurucu Meclis'te vekildir, Tırnova Nizamnamesi'nin yazarlarından biridir. Farklı dönemlerde vekillik yapmıştır. Muhafazakâr Parti'nin liderlerinden biridir. Stambolov Hükûmeti Dönemi'nde dışişlerinden (1890-1894) ve adliyeden (1891-1892) sorumludur. Taşev, *Ministrīte*, 127-128.

¹³⁴ *Ottoman Diplomatic Documents*, 169.

¹³⁵ St. Çilingirov, *Priçini na Srıbsko-Bilgarskata Voyna 1885* (Sofya: Dirjavna Peçatnitsa, 1924), 40.

¹³⁶ *Ottoman Diplomatic Documents*, 159.

¹³⁷ *Ottoman Diplomatic Documents*, 191.

¹³⁸ Stelova, *Balkanskite*, 106.

¹³⁹ Gluşkov, *Siedinenieto*, 7.

¹⁴⁰ Stelova, *Balkanskite*, 107.

¹⁴¹ BOA, *Y.A.HUS.*, 183/102, lef 2, 3, 3 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁴² *VPnB*, 584-585.

Güçlerin vereceği kararı beklemektir. Zira askerlerin bölgeden çekilmesiyle birlikte Sırp ve Yunanlılar da sakinleşecek ve bulunacak bir çözüm yoluyla ilhakın tanınmasının öni açılacaktır.¹⁴³

Savaş hazırlıklarıyla ilgili haberlerin İstanbul'a ulaşması ve bunların tedirgin edici seviyeye ulaşması ise padişahı yeni kararlar almaya itti.¹⁴⁴ Osmanlı başkentinde görevli Büyük Güçlerin elçilerine verilmek üzere bir müzekkere kaleme alındı. Bu müzekkerede üç Balkan hükûmetinin (Bulgaristan Prensiği, Sırbistan, Yunanistan) yaptıkları askerî hazırlıklar hususunda devletlere kısa bir bilgilendirme yapılarak Şarki Rumeli Vilayetindeki vaziyetin tehlike arz etmeye devam ettiği vurgulandı. Yaşanan bu durumdan Berlin Antlaşması'nın imzacı devletlerinin dahi endişe duymaları beklenmekteydi. Müzekkerede, ilhakın hemen ardından Osmanlı yetkilileri tarafından bulunulan diplomatik girişimler yeniden hatırlatıldı. Verilebilecek her türlü tavsiye ve öneriye açık olduğu belirtilerek Büyük Güçlerden yardım beklenmekteydi. Çünkü müzekkereye göre "şu an Şarki Rumeli'de meydana gelen durumu düşünmek gerekmektedir."¹⁴⁵

Vükela Meclisi, bu müzekkere ve askerî hazırlıklar ile ilgili olarak 7 Ekim 1885 tarihinde toplandı. Yunanistan, Sırbistan ve Bulgaristan Prensiği tarafından askerî hazırlıklara devam edilse de Osmanlı Devleti de hazırlıklarını sürdürmekte ve sınıra asker sevkiyle meşgul olmaktadır. Buna rağmen toplantıda bulunan devlet adamlarının bazı çekinceleri vardı. Meselenin çözüme kavuşturulmayıp sürüncemede kalması, bazı istenmeyen olayların yaşanmasına yol açabilirdi. Sınıra yakın yerlerde askerlerin yüz yüze gelmeleri sorun teşkil edebilirdi. Zira bir tarafın silaha başvurması, savaşın patlak vermesine sebebiyet verebilirdi. Bu, meselenin halledilmesinin ne kadar acil bir konu olduğunu kanıtlamaktaydı. Paşalara göre Büyük Güçlerin ne tutum ve tavırda olduklarının öğrenilip ona göre bir yol haritasının belirlenmesi büyük önem arz etmekteydi.¹⁴⁶

II. Abdülhamid, 8 Ekim'de çıkan iradeyle Osmanlı devlet adamlarının fikirlerine katılarak yazılan müzekkerenin sadece başlığında bir değişiklik yaptı. Böylece müzekkerenin yalnızca İstanbul'daki elçilere verilmeyip doğrudan Büyük Güçlerin merkezlerine de gönderilmesi sağlandı.¹⁴⁷

İlk müzekkere, padişah emri gereğince gerekli yerlere verildi. Ardından 13 Ekim tarihinde iki yeni müzekkere daha yazıldı. Bu müzekkerelerden ilki Büyük Güçlerin başkentlerinde görev yapan Osmanlı sefirlerine yollandı. İlk müzekkerede Şarki Rumeli Vilayetinin ilhak edilmesi neticesinde ortaya çıkan sorunların Berlin Antlaşması çerçevesinde halledilmesi ve gittikçe artan gerginliğin bastırılması adına uygun vasıtaların kullanılmasıyla alakalı imzacı devletlerin tutum ve tavrının ne olduğunun acilen bildirilmesi talep edilmekteydi.¹⁴⁸ 13 Ekim tarihinde yazılan ve İstanbul'daki elçilere verilen ikinci müzekkerede ise Yunanistan'ın askerî hazırlıklarıyla ilgili bir bilgilendirme yapıldı. Söz konusu müzekkerede ilhakın sorun arz etmesinden kaynaklı olarak elçilerin bağlı buldukları hükûmetlerinden bir karar almaları beklenmekteydi.¹⁴⁹

Osmanlı Devleti'nin müzekkerelerine cevap niteliğinde İstanbul'daki Büyük Güçlerin temsilcileri tarafından ortaklaşa bir beyanname kaleme alınarak Hariciye Nezaretine verildi. 13 Ekim 1885 tarihli bu beyannamenin en başında Rus hükûmetinin teklifi üzerine barış ve huzuru korumak ve kan dökülmesini engellemek amacıyla alınacak tedbirlerin görüşülmesi için bir konferansın yapılması gerektiği vurgulanmıştı. Ardından ise padişahın olay karşısındaki tutumu

¹⁴³ VPnB, 619-620.

¹⁴⁴ BOA, İ.MTZ.04, 9/422, 25 Eylül 1301 (7 Ekim 1885).

¹⁴⁵ BOA, İ.MTZ.04, 9/425, lef 1, tarihsiz.

¹⁴⁶ BOA, İ.MTZ.04, 9/425, lef 2, 25 Eylül 1301 (7 Ekim 1885).

¹⁴⁷ BOA, İ.MTZ.04, 9/425, lef 2, 26 Eylül 1301 (8 Ekim 1885).

¹⁴⁸ BOA, Y.A.HUS., 184/11, lef 3, 13 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁴⁹ BOA, Y.A.HUS., 184/11, lef 4, 13 Teşrinievvel / Ekim 1885.

takdir edilmekteydi. Şarki Rumeli Vilayetinin ilhaki, Berlin Antlaşması'nı ihlal ettiğinden dolayı en sert şekilde kınanmıştı. Yazıya göre barışın korunması, Büyük Güçlerin arzusuuydu. Sultanın sahip olduğu askerî gücü kullanmayıp hâkim devlet hukukunu muhafaza edebilmek için çabalamaya devam edeceğine inanılmaktaydı. Beyannameye göre II. Abdülhamid'in beklediği destek, Büyük Güçler tarafından kendisine verilecekti.¹⁵⁰

Berlin'de görev yapan Osmanlı maslahatgüzarı, Büyük Güçlerin beyannamesinin akabinde Bismarck ile görüştü. Alman Şansölyesi, Osmanlı karar alıcıları tarafından söz konusu beyannameye verilebilecek muhtemel cevabın içeriği hakkında bazı tavsiyelerde bulundu. Ona göre verilebilecek “*en iyi cevap*”, beyannamenin sultan nezdinde yarattığı memnuniyeti belirtmek olabilirdi. Cevabi yazıya, Berlin Antlaşması'na riayet edilmesi adına Prens Batenberg'in Filibe'yi boşaltması konusunda uyarılması ve bu meselenin halledilmesi için görüşmeler yapıp nihai kararın Osmanlı Devleti'ne ait olduğu da ilave edilebilirdi. Bismarck, açıkça Osmanlı Devleti'nden bir çözüm önerisi sunmasını beklemekteydi. Ayrıca şansölyenin söylediğine göre Babıali'ye sunulan beyannamenin Bulgar hükûmetine de tebliğ edilmesi için elçilere talimat verilmişti.¹⁵¹ Dediği gibi de oldu. Bu beyanname, 16 Ekim 1885 tarihinde Bulgaristan Prenslığı Dışişleri Müdürlüğüne iletildi. Bulgarlar, söz konusu beyannameye sorumlulukları hatırlatılarak dışarıdan yardım beklememeleri konusunda ikaz edilmişlerdi. Bulgar hükûmeti, aynı zamanda vilayet sınırına asker yığılmaktan vazgeçmeye ve sorun yaratabilecek durumlardan kaçınmaya davet edilmekteydi.¹⁵²

Berlin'deki Osmanlı maslahatgüzarı, Rus hükûmetinin karşı gelmemesi hâlinde tüm imzacı devletlerin ilhaki resmen onaylayacağını tahmin etmekteydi. Zira ona göre Petersburg'un muhalefeti Bulgaristan Prenslığı ile vilayetin birleşmesine değil, Batenberg'in şahsınaydı. Kaldı ki statükonun korunması adına ne gibi adımların atılacağını bilinmemesi, Berlin'deki elçileri endişelendirmekteydi. Maslahatgüzarın iddiasına göre Rus Dışişleri Bakanı Nikolay Girs, Büyük Güçlerin ortak söyleminin Bulgar prensini Berlin Antlaşması çerçevesinde hareket etmeye zorlayacağı inancındaydı. Ayrıca Rusya ve Avusturya-Macaristan, Babıali'ye verilen beyannameye daha kesin ve net bir şekil verme niyeti içerisindeydi. Bunun sebebi de hem Batenberg'e hem de Yunanistan ve Sırbistan'a yönelik ortak söylemde hareket etme istemiydi. Zira diplomata göre imzacı devletlerin iş birliği içerisinde bulunması, Yunanistan ve Sırbistan'ın askerî hazırlıklarını terk etmesine vesile olurdu.¹⁵³

Osmanlı devlet adamlarından Dreyse Paşa, II. Abdülhamid'e arz ettiği yazısında Yunanistan ve Sırbistan'ın ilhaka yönelik heyecanını bastırabilmek ve meseleyi halledebilmek adına görüşlerini sunmuştu. O, ilhak öncesi duruma dönülebilmesini pek mümkün görmemekteydi. Hatta ilhak özelinde Berlin Antlaşması'nın yarattığı statükoyu korumak adına gösterilecek çabanın zaman kaybı olacağı kanaatindeydi. Paşa, Avrupalı devletleri işin içine dâhil etmeden konunun iç mesele hüviyetinde çözülmesinden yanaydı. Nitekim bir soru sormuştu: Kan dökülmesinin önüne geçebilmek adına Osmanlı Devleti tarafından Büyük Güçlere “*Berlin Antlaşması'nın yükümlülüklerini de muhafaza edecek şekilde Batenberg'in Bulgar prensi ve Şarki Rumeli valisi olarak tayin edilmesi teklif edilse nasıl olurdu?*”. Ona göre “*bu teklif, Ayastefanos Antlaşması'nın yarattığı Büyük Bulgaristan'ı tasavvur eden*” Rusya'yı memnun etmeyecekse de Sırp ve Yunanlıları teskin edecek ve Büyük Güçlerce olumlu karşılanacaktı. Paşa, Sırp ve Yunanlıları sakinleştirebilmek ve Balkan hükûmetleri arasında bir denge “*sağlıyormuş gibi görünmek*” için Şarki Rumeli'deki bazı Müslüman nahiyelerin Edirne ya da Selanik Vilayetine ilhak edilmesini de gerekli görmekteydi.¹⁵⁴

¹⁵⁰ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/431, lef 1, 13 Teşrinievvel / Ekim 1885; BOA, *Yıldız Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE.KP.)*, 1/97, 13 Teşrinievvel / Ekim 1885; BOA, *Yıldız Resmî Maruzat (Y.A.RES.)*, 31/7, lef 2, 3, 14 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁵¹ BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 3, 14 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁵² *Korespondentsiya*, 14-15.

¹⁵³ BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 9, 14 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁵⁴ BOA, *Y.EE.*, 86/60, lef 3, 7 Teşrinievvel / Ekim 1885.

2.3. Bulgar Prensinin Siyasi Kaderine Dair Bazı Görüşler

Geçen sürede ilhakın yarattığı sorunların çözüme kavuşturulabilmesi amacıyla düzenlenmesi düşünülen konferans fikri de olgunlaşmaktaydı. Osmanlı Devleti'nin Petersburg sefirinin görüştüğü Rus Dışişleri Bakanı Nikolay Girs, bir konferansın tertip edilmesinden yanaydı. Ona göre Büyük Güçlerin hükümetleri, geçen zaman zarfı içerisinde Şarki Rumeli meselesinin daha tehlikeli bir hâl almasından dolayı var olan sorunları görüşmek ve çözüme kavuşturmak amacıyla Osmanlı delegelerinin de katılacağı bir konferansa davet edilmelerine dair padişahın kararını beklemekteydi. Bakan, ilhak öncesi duruma dönülmesini kolay görmediğini ifade ederek bazı dikkat çekici söylemlerde bulunmuştu. Osmanlı sefirine göre Girs, Babıali'nin Batenberg'in azlini ve Tırnova Nizamnamesi'nin¹⁵⁵ bütünüyle değiştirilmesini teklif etmesi gerektiğini ima ederek Karadağ prensinden övgüyle söz etmişti. Osmanlı diplomatına göre bu söylemin altında yatan sebep, Karadağ Prensi Nikola'nın olası Bulgar prensi ilan edilmesi konusunda desteklenmesi yönündeki gizli bir emele dayanmaktaydı. Girs'in nasihati ise Osmanlı Devleti'nin herhangi bir çatışmaya sebebiyet vermeksizin Yunanistan ve Sırbistan sınırında ciddi askerî hazırlıklar yapmasıydı. Bunun amacı ilhaka yönelik var olan olumsuz eğilimleri ortadan kaldırmaktı.¹⁵⁶ Nitekim Osmanlı ordusunun bir askerî hazırlık içerisinde bulunduğu İstanbul Bulgar Kapıkethüdalığı'nın dikkati çekmişti. Bulgar diplomat Genoviç, Şarki Rumeli Vilayeti sınırına Osmanlı askerinin gönderildiği bilgisine ulaşmıştı.¹⁵⁷

Rus imparatorla görüşen heyetin içinde bulunan Geşov, Kopenhag'dan Londra'ya geçmişti. Burada yüksek tirajlı gazetelerin (*The Times*, *Daily News*) başredaktörleriyle bir araya gelerek İngiliz kamuoyunun ilhaka yönelik bakışını anlamaya çalışmıştı. Sırp elçinin, kendi hükümetinin iddialarını güçlendirmek adına Londra'da çabaladığını görmüştü.¹⁵⁸ Geşov, aynı zamanda İngiliz Başbakan Lord Salisbury ile de bir araya geldi. Bulgar diplomat bu görüşmede evvela Sırp'lardan gelebilecek muhtemel bir tehlikeden söz etmişti. Daha sonra ise Bulgar prensinin Şarki Rumeli Vilayeti valisi sıfatıyla her beş yılda seçilmesini mümkün görmediğinden dolayı şahsi birlik meselesini uygulanamaz olarak nitelendirdi. Zira Büyük Güçlerden birinin prensin valiliğini kabul etmemesi demek onun yeniden atanmasını imkânsız hâle getirecekti. İngiliz devlet adamı, bu söylenenleri onaylasa da Bulgarlar açısından gidişatı “*oldukça karanlık*” olarak tanımladı. Ona göre Şarki Rumeli ahalisi aceleci davranmıştı: “*armudun olgunlaşmasının beklenmesi gerekmektedir*”. Salisbury, Geşov aracılığıyla Bulgar hükümetinin mümkün olduğunca ılımlı hareket etmesi tavsiyesinde bulunmuştu.¹⁵⁹

Osmanlı Devleti'nin Londra Sefiri Rüstem Paşa da Salisbury ile görüştü. Bu görüşmede prensin geleceği ve Petersburg'un emeli bahse konu olmuştu. Salisbury'nin de onayladığı üzere statükonun korunması önemli bir husustu. Ancak o, “*Rusya'ya hizmet edecek olmanın korkusu*” içerisindeydi. Çünkü ona göre Rusya'nın mevcut dönem itibarıyla Berlin Antlaşması'na riayet edilmesine dair gösterdiği çabanın altında yatan sebep, Batenberg'in azledilmesine yol açarak Bulgaristan'da kaybettiği nüfuzunu geri kazanma arzusuuydu. Onun tahminine göre Rusya, bu şekilde “*Osmanlı Devleti aleyhinde planladıklarını gelecekte gerçekleştirebilmek için eline bir silah geçirmiş olacaktı*.”¹⁶⁰

¹⁵⁵ Berlin Antlaşması'nın 4. maddesine göre Tırnova'da toplanacak meclis, Bulgar prensinin seçilmesinden evvel Prenslığın nizamnamesini (anayasa) hazırlayacaktır. 22 Şubat 1879 ile 28 Nisan 1879 tarihleri arasında toplantılar yapılmış ve tarihe Tırnova Nizamnamesi (Anayasası) olarak geçecek metin kabul edilmiştir. *Bilgarskite Konstitutsii i Konstitutsionni Proekti*, Vtoro Preraboteno i Dopilneno İzdanie, Sıstaviteli: Veselin Metodiev i Liçezar Stoyanov (Sofya: İzdatelska Kışta “Petir Beron” Agentsiya “Prima”, 2003), 25; Neriman Ersoy Hacısalihoğlu, “Bulgaristan Prenslığı'nde İlan Edilen İlk Anayasa: Tırnova Anayasası”, *Eskiçağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, Editör: Feridun M. Emecen (İstanbul: Kitabevi, 2009), 108; Ayhan Ceylan, “Bulgaristan Emâreti (Prenslığı) Anayasası: 1879 Tırnova Anayasası” *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21(44) (2022): 633.

¹⁵⁶ BOA, Y.A.RES., 31/6, lef 4, 15 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁵⁷ VPnB, 599.

¹⁵⁸ VPnB, 594.

¹⁵⁹ VPnB, 601-602.

¹⁶⁰ BOA, Y.A.HUS., 184/78, lef 2, 22 Teşrinievvel / Ekim 1885.

Sadrazam Kâmil Paşa da ilhak öncesi duruma dönülebilmesini pek mümkün görmemekteydi.¹⁶¹ Keza İngiltere'de bulunan Geşov, Rusya'nın Londra'daki elçisiyle görüşmüştü. Rus elçiye Berlin Antlaşması'nın yarattığı statükonun korunacağına dair gazetelerde çıkan haberlerle ilgili bazı açıklamalar yapılarak ilhak öncesi duruma dönülmesinin “Bulgarlarda büyük bir hayal kırıklığı” yaratacağı ifade edilmişti.¹⁶² İngiliz devlet adamlarından Gladstone'a göre ise “ayrılığın gerçekleşmesi talihsizlik olurdu.”¹⁶³

2.4. Büyük Güçlerin Beyannameğine Osmanlı Devleti'nin Yaklaşımı

II. Abdülhamid, gelişmelerin ardından sunulan beyanname ve içeriğindeki ifadeleri değerlendirdi. Ona göre beyanname, Osmanlı Devleti'nin çıkar ve menfaatine uygun olmakla birlikte barış ve huzurun korunması adına da bir teminat niteliğindedir. Padişaha göre olayın yaşandığı ilk zamanlarda var olan bazı düşüncelere, yani Şarki Rumeli Vilayeti ve Bulgaristan Prenslığı üzerine asker sevk etme fikrine sıcak bakılıyorsa “vahim” sonuçlar doğabilirdi. Ancak barışın tesis edilmesi adına doğru adımları atmada sadrazam (Kâmil Paşa) ve diğer devlet erkânının da gayretlerinin semeresi bu beyannameydi.¹⁶⁴ Osmanlı hükümdarı, sorunun “kisa bir zaman zarfı içerisinde iyi bir biçimde neticelenmesiyle beraber diğer önemli ve sıkıntılı konuların dahi olumlu bir şekilde sonuçlanması temennisindeydi.”¹⁶⁵ Bu nedenle sultan, 15 Ekim 1885 tarihli iradesiyle Vükela Meclisinin toplanıp bir çözüm önerisi sunmasını emretti.¹⁶⁶

Osmanlı paşaları, cevabi yazıya ilişkin bir metin kaleme aldı. Buna göre Osmanlı Devleti'nin Şarki Rumeli meselesindeki tutumunun Büyük Güçler tarafından takdirle karşılanmasından dolayı elçilere teşekkür edildi. Beyannamedeki ifadeler, Osmanlı devlet adamları nezdinde senet kabul edildi. Keza elçilerden devletleri nezdinde girişimlerde bulunarak Batenberg'in Berlin Antlaşması'na uyup derhal Bulgaristan'a dönmesine çalışılması beklendi. Yazıya göre yapılacak girişimin olumlu bir netice vermesi, Osmanlı Devleti'nin gelecekte başvurma ihtimali bulunan fiili müdahalesine engel olurdu.¹⁶⁷

Tüm bu gelişmelerin ardından padişah iradesinin çıktığı gün, 15 Ekim 1885 tarihinde toplantı yapıldı. Meclise göre beyanname, Berlin Antlaşması'nın maddelerine tamamen uyulmasıyla Osmanlı Devleti'nin süzerenliğinin (hâkim devlet statüsü) tasdikine, sultan tarafından gösterilen çabanın takdiriyle barışın yeniden tesis edilmesine dair esaslara dayanmaktaydı. Kaldı ki padişah, “isyan hadisesinin” yakın bir zaman içerisinde bitmesi temennisindeydi. Paşalara göre olayın patlak vermesinden itibaren Babıali tarafından yürütülen politikada gözetilen ana gaye, Osmanlı'nın hukukunu korumaktı. Zira bu da statükonun yeniden tesis edilmesine bağlıydı. Büyük Güçlere gönderilen nota ve diğer yazılarla Büyük Güçler tarafından Babıali'ye verilen beyanname, bu amaca hizmet etmek içindi.¹⁶⁸

Söz konusu mecliste ayrıca Osmanlı Devleti'nin Petersburg sefirinden gelen bilgiler değerlendirildi. Rus Dışişleri Bakanı Nikolay Girs'in Osmanlı diplomatına sarf ettiği sözlerden bir çıkarım yapılarak bunun Rusya'nın gizli bir emelini hayata geçirmeye çalıştığı sonucuna varıldı. Bismarck'ın sözleri ise Berlin Antlaşması'nın korunmasını temin etme amacından görüldü. Sunulan beyannameye karşılık olarak cevabi bir yazının yazılıp yazılmaması konusunda da fikir alışverişinde bulunuldu. Meclis, hazırlanan cevabi yazıyı onaylayarak bir ilave yapılmasını uygun gördü. Bu da Batenberg'in Berlin Antlaşması çerçevesinde hareket

¹⁶¹ Yasamee, *Abdülhamid'in*, 208.

¹⁶² *VPnB*, 620.

¹⁶³ *VPnB*, 633.

¹⁶⁴ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/431, lef 3, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 19, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885).

¹⁶⁵ BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 15, 2 Teşrinievvel 1301 (14 Ekim 1885).

¹⁶⁶ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/431, lef 3, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 19, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885).

¹⁶⁷ BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 13, tarihsiz.

¹⁶⁸ BOA, *Y.A.RES.*, 31/6, lef 11, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885).

ederek Bulgaristan'a dönmesine dair kendisine Büyük Güçler tarafından çağrıda bulunmasının eklenmesiydi. Zira paşalara göre bu ilaveyle Osmanlı'nın fiili bir müdahaleye başvurmasının önü alınabilecekti. Hazırlanan nota taslağının padişahın onay almasının akabinde vakit kaybetmeden elçilere verilerek bir kopyasının da Büyük Güçlerin başkentlerindeki Osmanlı sefirlerine yollanmasının Hariciye Nezaretine bildirilmesi konusunda hemfikir olundu.¹⁶⁹

Mecliste Bulgar prensini ilgilendiren bir istihbarat da görüşüldü. Bu istihbarata göre Batenberg ve olaya karışan Bulgar ileri gelenler; Şarki Rumeli'deki askerleri ve halkı, vilayette Prensliğin birleşiminin tüm devletler tarafından tasdik edileceğine dair "*kandırmışlardı*". Vükela Meclisine göre devletlerin kararını içeren ve Babıali'ye verilen söz konusu beyannamenin basılması, bu tür yalan yanlış bilgilerin yayılmasını engelleyeceği gibi halkın da gerçekleri öğrenmesini sağlardı ki bu da prensin ilhak konusunda elinin güçsüzleşmesine yol açardı. Paşalar bundan dolayı beyannamenin farklı dillerde basılıp yayımlanmasını gerekli gördü.¹⁷⁰

II. Abdülhamid, toplantı tutanağının kendisine arz edilmesinin ardından bazı kararlar aldı. Ona göre Şarki Rumeli meselesinin çözümüne dair gerçekleşen fikir alışverişleri Rusya'nın konferans teklifinin ardından başlamıştı. Bu da Osmanlı Devleti'ni "*Petersburg hükûmetine karşı duyduğu memnuniyeti beyan etmeye manevi olarak borçlu hissettirmişti*". Ancak daha sonra yaşanan gelişmeler ve takdim edilen yazılar, tüm devletlere teşekkür etmeyi zorunlu kılmıştı. Padişaha göre Osmanlı Devleti'nce beyannameye verilecek cevap ve Babıali tarafından sunulacak öneri ve teklifler, imzacı devletler nezdinde senet kabul edilmeliydi. Bunun yanı sıra sultan, Balkanlarda yaşanabilecek olası yeni karışıklıklarla ilgili de önlemler almıştı. Öyle ki ilhak gerçekleştiği andan itibaren benimsenen ölçülü ve barışçıl politika, yeni saldırı teşebbüslerinden Osmanlı Devleti'nin sorumlu tutulamayacağını kanıtıydı. Bundan dolayı hükümdar, hazırlanan cevabi yazıda bazı hususların özellikle belirtilmesini istedi. Söz konusu yazıda, muhtemel yeni saldırı teşebbüslerinin getireceği sorumluluğun Berlin Antlaşması'nı ihlal edenlere ait olduğu vurgulanacaktı. Barış ve huzurun sürmesi adına Osmanlı Devleti kadar Büyük Güçlerin de etkili girişimlerde bulunarak Babıali'nin fiili müdahalesine yol açmamaları konusunda uyarılacaklardı. Son olarak ise Sırbistan ve Yunanistan'ın askerî hazırlıklarıyla ilgili olarak Büyük Güçlerin dikkati çekilecek ve bu konuda kendilerinden yardım talep edilecekti.¹⁷¹

2.5. Konferans Düzenlenmesine Dair Yapılan Yoğun İkili Görüşmeler ve Osmanlı Vükela Meclisinin Kararları

Osmanlı Devleti'nce bazı kararlar alınırken meseleyi görüşmek üzere tertip edilmesi gündemde olan konferans hakkında da diplomatlar arası ikili görüşmeler sürmekteydi. Bununla ilgili olarak Berlin'de görev yapan Osmanlı maslahatgüzarı, Alman Şansölyesi Bismarck ile bir araya geldi. Şansölye, nihai bir neticeye varılabilmesi için İstanbul'da bir konferans yapılmasını gerekli görmekteydi. Öyle ki sultanın da bu yönde karar vereceğini ummaktaydı. O, Osmanlı diplomatına iki soru yöneltmişti: "*Konferans yapılmaması ile ilgili itirazınız var mıdır? Teklifin ya da davetin sizden gelmemesi arzusunda mısınız?*" Maslahatgüzar, ne yanıt vereceğini bilmediği için soruları cevapsız bırakmıştı. Osmanlı hariciye nazırından talimat aldıktan sonra bir cevap vereceğini Bismarck'a söyledi. Alman devlet adamı "*acele, özel ve gizli*" bir şekilde konferans bahsinin İstanbul'a sorulmasını beklemekteydi.¹⁷² Osmanlı Devleti'nin Viyana sefiri de Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Dışişleri Bakanı Kálnoky ile görüştü. Konferans meselesi, bu ikili görüşmenin de ana maddesiydi. Bakana göre ilhak ortaya çıkardığı sorunlar "*olağanüstü bir konferans tarafından incelenmeliydi*". Zira Kálnoky, elçilerin İstanbul'da kendi aralarında yapmış oldukları görüşmelerin olumlu bir netice vereceğine inanmamaktaydı. Sefir

¹⁶⁹ BOA, Y.A.RES., 31/6, lef 11, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885).

¹⁷⁰ BOA, Y.A.RES., 31/6, lef 11, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885).

¹⁷¹ BOA, Y.A.RES., 31/6, lef 20, 4 Teşrinievvel 1301 (16 Ekim 1885).

¹⁷² BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 4, 19 Teşrinievvel / Ekim 1885; BOA, Y.A.RES., 31/18, lef 4, 19 Teşrinievvel / Ekim 1885.

ise bakanın görüşlerine katılarak yapılması düşünülen konferansta bir Osmanlı delegesinin de yer alması gerektiğini vurguladı.¹⁷³

Osmanlı Devleti Hariciye Nazırı Said Paşa, konuya ilişkin olarak İstanbul'da görevli Alman elçi Radowitz ile görüştü. O da Bismarck ile hemfikirdi. Elçiye göre meselenin bir an evvel çözüme kavuşturulabilmesi için Osmanlı Devleti'nin de bir temsilcisinin bulunacağı İstanbul'da bir konferans düzenlenmeliydi. Bunu Rusya ve Avusturya-Macaristan elçileri adına da söylemekteydi. Ona göre Sırbistan'ın sürdürdüğü askerî hazırlıklar, Şarki Rumeli konusu üzerinde daha dikkatli kararlar alınması gerektiğini göstermişti. Ayrıca konferansın tertip edilmesinin herhangi bir sakıncası yoktu. Aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin çıkar ve menfaatleri açısından da uygundu.¹⁷⁴ Görüşülen İtalyan elçi Corti'ye göre konferansın toplanması çok önemli ve elzemdi. Konferans teklifi, Büyük Güçlerden ziyade padişah tarafından yapılmalı ve o yönde bir karar alınmalıydı. Elçiye göre bunun amacı, Osmanlı Devleti'nin itibarının düşünülmesiydi. Corti, Sırbistan'ın muhtemel saldırısının yaratacağı kötü sonuçları hesaba katarak konferans kararının vakit kaybetmeden alınmasından yanaydı. Konferansta Şarki Rumeli'den başka hiçbir meselenin görüşülmeyeceği hakkında bir şart koşulabilirdi. İtalyan elçiye göre kararın alınıp konferansın toplanmasının ardından yapılacak ilk iş, Bulgar askerinin söz konusu vilayetten hemen çıkması için Büyük Güçler tarafından prene bir ihtarname gönderilmesi olacaktı. Böylece Sırbistan ve Yunanistan'ın askerî hazırlıklarıyla muhtemel tehditlerinin de önüne geçilebilecekti.¹⁷⁵

İstanbul'daki Rus elçi Nelidov ise çıkan padişah iradesinden oldukça memnundu ki bu duyduğu memnuniyeti, çekeceği telgrafla Rus imparatoruna bildireceğini vadetti. Ona göre Petersburg hükûmeti ve III. Aleksandr'ın benimsediği politika, II. Abdülhamid'in hak ve hukuku ile Berlin Antlaşması'nın maddelerine uyulması esaslarına dayanmaktaydı. Rusya'nın diğer devletler nezdinde bulunduğu girişimler bu esaslar temelindeydi. Elçi, kaleme alınan yazıların etkisinin en kısa sürede görülerek Şarki Rumeli meselesinin çözüme kavuşacağı ümidini taşımaktaydı.¹⁷⁶

Osmanlı paşaları, padişah iradesi gereğince 18 Ekim tarihli cevabi yazıya ilaveten yeni bir yazı daha kaleme aldı. Bu yazıda kan dökülmesinin önüne geçebilmek için Osmanlı Devleti tarafından gösterilen çabanın sonuçsuz kalmasının arzu edilmediği vurgulandı. İstanbul'daki elçiler açıkça göreve çağrılmaktaydı. Bu amaçla vilayette yaşanan sorunların ertelenmeksizin görüşülüp çözüme kavuşturulması için Büyük Güçlerden bir talepte bulunuldu. Bu talep, Osmanlı Devleti'ni temsilen de birilerinin bulunacağı İstanbul'da düzenlenecek konferansta yer alacak kişilerin vakit kaybetmeden görevlendirilmeleri idi. Yazıya göre sorunların çözülebilmemesi, esasen Berlin Antlaşması'nın maddelerinin padişahın hukukuna uygun şekilde korunmasına dayanmaktaydı. Yazıda açık ve net bir şekilde "*konferansın yalnızca Şarki Rumeli işleriyle meşgul olması*" gerektiğinin altı çizildi.¹⁷⁷

II. Abdülhamid'in "*manevi olarak borçlu hissettiği*" Petersburg hükûmeti için ise ayrı bir yazı hazırlandı. Söz konusu bu yazıda, olaya ilişkin Rus Devleti'nin yaklaşım ve tutumunun Babıali nezdinde yarattığı "*büyük memnuniyetten*" söz edildi. Konferans teklifinin ilk önce Rus hükûmetinden gelmiş olmasına dayanarak bunun Osmanlı Devleti'nin hak ve hukukunun korunmasına ilişkin yeni ve aleni bir delil olduğu vurgulandı. Babıali, bu yazıya göre kendisine yapılan yardımlardan ötürü minnettardı. "*Rus hükûmetinin Osmanlı Devleti için yaptığı şeyden*

¹⁷³ BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 6, 19 Teşrinievvel / Ekim 1885; BOA, Y.A.RES., 31/18, lef 1, 19 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁷⁴ BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 9, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885); BOA, Y.A.RES., 31/18, lef 6, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

¹⁷⁵ BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 8, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885); BOA, Y.A.RES., 31/18, lef 3, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

¹⁷⁶ BOA, Y.A.RES., 31/6, lef 17, 3 Teşrinievvel 1301 (15 Ekim 1885).

¹⁷⁷ BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 3, tarihsiz.

dolayı” teşekkürlerin Dışişleri Bakanı Girs’e iletilmesi görevi Osmanlı Devleti’nin Petersburg sefirine verildi.¹⁷⁸

Osmanlı devlet adamları, tüm bu görüşmeler neticesinde ve padişah emri gereğince 20 Ekim günü bir araya geldi. Onlara göre olayın en başından itibaren benimsenen politika, her ihtimale karşı askerî hazırlıklara devam etmekle beraber “*isyan hadisesini*” uzlaştırıcı tedbirlerle bastırılması amacındandı. Kaldı ki bu politikanın Osmanlı Devleti’nin menfaat ve çıkarlarına uygun olduğu Büyük Güçlerin beyanlarından ve sözlerinden anlaşılmaktaydı. Bu açıdan yapılan konferans teklifi, meselenin uzlaşısı içinde çözülmesi adına devletler tarafından edilen yardımın bir göstergesiydi. Söz konusu konferansta Osmanlı Devleti’nin hukukunun korunması ve Berlin Antlaşması’nın maddelerine riayet edilerek Şarki Rumeli meselesinden başka bir konunun tartışılmayacağı temin edilmişti. Ayrıca konferansta bir Osmanlı delegesi de bulunarak devletin hakkını savunacaktı. Vükela Meclisine göre konferans kararıyla Yunanistan ve Sırbistan’ın askerî hazırlıklarına gerek kalmayacağı yönündeki açıklamalar, devletlerin bu önerisinin Yıldız Sarayı nezdinde dikkate alınmasını gerektirmekteydi. Bununla birlikte konunun yakın bir zaman içerisinde olumlu bir şekilde neticelenmesi, Osmanlı paşaları için bir *zaruret* olarak görülmüştü. Bunun gerekçesi ise Sırbistan’ın kısa bir süre içerisinde Bulgaristan Prensiği’ne gerçekleştirebileceği saldırıya dair öngörüyü. Zira Sırpların Bulgarlara yapacağı muhtemel saldırıya Osmanlı Devleti’nin sessiz kalması beklenemezdi. Bunun yanında *isyan hâlindeki Bulgarlara* yapılacak yardım, Sırbistan’a savaş ilan etmek ve Yunanistan’ın Makedonya’ya saldırmasına yol açmak gibi büyük sıkıntıları beraberinde getirme olasılığı da vardı.¹⁷⁹

Meclise göre ilgili konferansta Berlin Antlaşması’nın maddelerini değiştirmemek kaydıyla prenslik ile valiliğinin aynı kişiye tevdi edileceğine dair bir kararın alınacağı tahmin edilmekteydi. Bu kişinin Batenberg olacağı düşünülmekteydi. Ancak paşalara göre bu kararın alınmaması gerekmekteydi. Zira onlara göre meseleyle ilgili olarak takip edilecek iki yol vardı: Bunlardan biri Sırbistan ve Yunanistan ile ittifak edip statükonun korunması için çalışmaktı. Meclisin tahminine göre Bulgaristan’ın *itaatsizliğini* sürdürmesi bir savaşı doğuracak ve Rusya, Bulgarlara yardım edecekti. Fakat bu olmasa ve Sırbistan ile Yunanistan, Bulgarları mağlup edip vilayetteki durum eski hâline gelse dahi iki devlet yapmış oldukları “*fedakârlıklar*” neticesinde Osmanlı Devleti’nden arazi talep edebilirlerdi. Bundan dolayı Osmanlı devlet adamlarına göre ilk yolun yaratabileceği ciddi tehlikeleri vardı. İkinci yol ise belirtilen şartlar çerçevesinde konferans önerisini kabul ederek onu Büyük Güçlere teklif etmektir. Statükonun yeniden tesis edilmesi için çaba gösterilecekse de bunun olmayacağı anlaşıldığı takdirde bir karar almak zorunlu hâle gelecekti; o da prenslik ile valiliğin aynı kişiye verilmesiydi. Vükela Meclisine göre bu kararı Batenberg’in kabul edeceği aşikârdı ve bu da imzacı devletlerin Yunanistan ve Sırbistan’a silahlarını bırakmaları yönünde çağrıda bulunmalarını sağlardı. Kaldı ki Büyük Güçlerin etkili nüfuzuyla söz konusu iki devlete yapacakları teklif, var olan sorunların aşılmasını sağlayabilirdi. Ancak iki ihtimal bulunuyordu: Bunlardan biri Sırp ve Yunanlıların kendilerine yapılan nasihatleri dinlemeleriydi. Diğeri ise verilen tavsiyeleri dikkate almayarak saldırgan hareketlerini sürdürmeleriydi.¹⁸⁰

Paşaların öngörüsüne göre etkili nüfuzla Sırbistan ve Yunanistan’ın toplantıdan çıkan karara uyarak Büyük Güçlerin çağrısını dinlemeleri var olan sorunların tümüne son verebilirdi. Fakat bununla birlikte iki devletin hükümdarı bu karar ve çağrıya uysa da Sırp ve Yunan ahalisinin saldırgan hareketlerini sürdürecekleri tahmin edilmekteydi. Var olan sorunun Bulgarlar ile hemfikir olarak çözüldüğü takdirde Sırp ve Yunanlıların saldırgan hareketlerde bulunmaları onlar açısından fayda getirmeyecekti. Zira Büyük Güçlerin almış olduğu karara

¹⁷⁸ BOA, Y.A.RES., 31/7, lef 9, tarihsiz.

¹⁷⁹ BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 10, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885); BOA, Y.A.RES., 31/18, lef 8, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

¹⁸⁰ BOA, İ.MTZ.04, 28/1783, lef 10, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885); BOA, Y.A.RES., 31/18, lef 8, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

aykırı hareket etmeleri, onların maddi yardımlardan mahrum kalmalarına yol açacaktı. Bu da Osmanlı Devleti'nin *kısıtlı askerî hazırlıklarını* iki devlete doğru yönelterek hakkını kolaylıkla savunabilmesine imkân verecekti. Sonuç olarak Vükela Meclisi, belirtilen şartlar (konferansta yalnızca Şarki Rumeli meselesini ilgilendiren konuların görüşülmesine dair) çerçevesinde konferansın yapılmasını uygun gördü. Bununla birlikte konferans teklifinin Osmanlı Devleti tarafından edilmesi kararına vardı. Sebebi ise kan dökülmesine izin vermeyerek uzlaşıcı tedbirlerle meselenin çözümlenmesine dair şimdiye kadar gösterilen “*barışçıl niyetlerin*” Büyük Güçler tarafından olumlu bir şekilde kabul göreceği ve gösterilen çabanın “*heba*” olmayacağıydı.¹⁸¹

II. Abdülhamid, görevli Osmanlı sefirleri vasıtasıyla Büyük Güçlere verilmek üzere kaleme alınan yazının içeriğinde küçük bir değişikliğe gitti. “*Konferansın yalnızca Şarki Rumeli işleriyle meşgul olmasının gerekliliği*” ifadesini değiştirip keskinleştirerek “*konferans sadece Şarki Rumeli işleriyle iştiğal eylemek şartıyla toplanacaktır*” yaptı. Sultan, bunun yanında aynı yazının birer kopyasının İstanbul'daki elçilere de verilmesini emretti.¹⁸²

2.6. Sırbistan'ın Saldırı Hazırlıklarına Yönelik Osmanlı Devleti ve Büyük Güçlerin Tutumu

Tam da bu dönemde Osmanlı Devleti'nin Belgrad Sefaretinden Yıldız Sarayı'nı tedirgin edebilecek nitelikte bilgiler gelmişti. Sefir, Sırp'ların yakın bir zaman içerisinde Bulgarlarla savaşa gireceğine kesin gözüyle bakmaktaydı. Osmanlı diplomatına göre Şarki Rumeli'yi ilgilendiren sorunun geniş tabana yayılmasını engellemek gerekmekteydi. Çünkü Belgrad'ın savaş ilan etmesi, beraberinde başka sorunları da ortaya çıkarabilirdi. Bunun için Sırbistan'ın savaş hazırlıklarına mâni olunması büyük önem arz etmekteydi. Sefirin bu konuyla ilgili iki önerisi vardı: Bunlardan ilki Sırp hükûmetine bir nota verilmesiydi. Diğerisi ise Sırp'ların Bulgarlara yönelik olası taarruzunun Osmanlı Devleti'ne karşı bir saldırı olarak kabul edileceğinin Belgrad'a bildirilmesiydi.¹⁸³

Osmanlı sefirinin önerileri 20 Ekim'de toplanan başka bir Vükela Meclisinde kabul gördü¹⁸⁴ ve padişah tarafından da onaylandı.¹⁸⁵ Hariciye Nezareti aracılığıyla Büyük Güçlerin elçilerine 21 Ekim 1885 tarihinde bir nota verildi. Bulgaristan, Osmanlı Devleti'nin “*bütünleyici bir parçası olarak kabul edildiğinden Prenslığe yapılabilecek her türlü saldırı, Osmanlı Devleti'ne bir tecavüz*” olarak algılanacaktı. Bu, özellikle notada vurgulandı. Sırbistan'ın askerî hazırlıklarını terk etmesi ve sükûnet içinde hareket etmesi istenmekteydi. Bu konuda elçilerden de yardım beklenmekteydi.¹⁸⁶

Bulgar Kapıkethüdalığı idarecisi Genoviç, Büyük Güçlerin İstanbul'daki elçileriyle bir araya gelerek Sırp'ların saldırgan hareketleri üzerine bazı görüşmeler yapmıştı. Avusturya-Macaristan elçisi Calice'ye göre düzenlenmesi planlanan konferansta bir karara varıncaya değin Sırp askerleri yerlerinden ayrılamazlardı. Böylesi keskin ve net ifadeye rağmen kendisi bu konuda bir teminat vermemişti. Fransız elçi Emmanuel de Noailles, öncü Bulgar askerlerinin Sırp'larla çatışmaya girmekten kaçınması gerektiğini ifade etmişti. İtalyan elçi Corti, ciddi önlemlerin alındığını beyan etmişti. Rus elçi Nelidov, konuyla ilgili olarak herhangi bir açıklama yapmamıştı. İngiliz elçi White ise bir saldırı teşebbüsünde bulunulmaması hususunda Sırp'ların ikaz edildiğini dile getirmişti. Çünkü ona göre Sırp'lar tarafından Bulgarlara yapılacak bir saldırıya Osmanlı askerî karşılık verebilirdi. Alman elçi Radowitz de “*Almanya şimdiki*

¹⁸¹ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1783, lef 10, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/18, lef 8, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

¹⁸² BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1783, lef 10, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/18, lef 8, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

¹⁸³ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/433, lef 1, 19 Teşrinievvel / Ekim 1885.

¹⁸⁴ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/433, lef 9, 8 Teşrinievvel 1301 (20 Ekim 1885).

¹⁸⁵ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/433, lef 9, 9 Teşrinievvel 1301 (21 Ekim 1885).

¹⁸⁶ BOA, *İ.MTZ.04*, 9/433, lef 4, 21 Teşrinievvel / Ekim 1885.

durumuna gelebilmek için yüz seneden fazla bekledi. Bulgarlar ise ilhak için on sene bekleyemedi” diyerek bir küçük eleştiri yapmıştı.¹⁸⁷

2.7. Konferans Hazırlıkları

İngiltere’de bulunan Geşov’a göre Londra’daki elçiler konferans ile ilgili olarak İstanbul’dan gelecek haberleri beklemekte konferansın ne zaman başlayacağını merak etmekteydi.¹⁸⁸ Fransa Dışişleri Bakanı Charles de Freycinet’e göre içinde bulunulan dönem itibarıyla tüm devletlerin çıkarı barışın korunmasından yana olduğundan dolayı bir konferansın toplanması için gayret edilmekteydi.¹⁸⁹ Alınan bilgilere göre imzacı devletlerin tümü tayin edecekleri temsilcilerle konferansa katılacaklardı. II. Abdülhamid, “tüfek patlamadan ve bir tarafta yeni bir sıkıntı meydana gelmeden Bulgaristan ihtilalinin bir an evvel önünün alınması için” konferansta Osmanlı Devleti’ni temsil edecek delegelerin de belirlenmesini istedi.¹⁹⁰ Padişaha göre Şarki Rumeli konusu son derece mühim bir mesele olmasından ötürü Osmanlı delegelerinin konferansta ne şekilde davranacakları ve hangi söylemlerde bulunacakları hakkında çalışma yapılmalıydı. Adliye Nazırı Server Paşa ve Hariciye Nazırı Said Paşa’ya bir muhtıra hazırlamaları görevi verildi.¹⁹¹

Bir muhtıra yazıldı. Ayrıca hariciye nazırı, muhtıraya ilaveten bir tezkere hazırladı. Tezkerede üç öneri bulunuyordu. İlki 18 Ekim 1885 tarihinde elçilere verilen müzekkereye dayanarak Prens Batenberg ve kurulan geçici hükûmete bir ihtarname gönderilmesiydi. Bu ihtarnamede, Berlin Antlaşması’nın yarattığı statükonun yeniden tesis edilmesi uyarısı yer alacaktı. İkincisi, Bulgar memur ve askerlerin vilayeti terk etmelerinden sonra konferans kararları yürürlüğe girinceye değin hükûmeti idare etmekle beraber milis askerlerinin sayısının azaltılması ve komutanların görevlerinin tayin edilmesi işleriyle de meşgul olacak bir Osmanlı komiserinin Filibe’ye gönderilmesinin konferansa teklif olarak sunulmasıydı. Üçüncüsü ise ahalinin refahı ve mutluluğunu istemekle beraber Osmanlı Devleti tarafından Şarki Rumeli Nizamnamesi’nde gerekli görülecek, idare şekliyle bağlantılı değişikliklere gidilebileceğinin konferansa tebliğ edilmesiydi. Hariciye nazırı, ilk toplantıda olmasa da ikinci toplantıda bu tekliflerin sunulmasını uygun gördü.¹⁹²

Muhtırada ise Osmanlı delegelerinin sunacakları çözüm önerileriyle ilgili konferansa bir program dâhilinde mi yoksa programsız mı girmeleri temel madde idi. Paşalara göre konferanstaki temel esaslar; Berlin Antlaşması’nın maddelerine riayet edilmesi ve Osmanlı Devleti’nin hukukunun korunması olacaktı. Rusya, Avusturya-Macaristan ve Almanya bu iki esastan yanaydı. Konferansta, Berlin Antlaşması maddeleri temelinde bir karar verilmesi hâlinde Bulgar prensinin Şarki Rumeli’den çekilmesi ve bölgeye bir Osmanlı valisinin tayin edilmesi gerekecekti. Batenberg, yazılan muhtıraya göre kararları kabul etse de Bulgar ahali kabul etmeyerek onu kovmalarına veya buna mahal bırakmayarak onun istifa ederek Bulgaristan’ı terk etmesine yol açabilirdi. Bundan dolayı da yazılan bu muhtırada prensin kararları kabul etmesi beklenmemekteydi. Hatta savaşı göze alarak ilgili karara muhalefet etmesi ihtimal dâhilinde görüldü. Tüm bunlar bir arada değerlendirildiğinde bir savaşın çıkma ihtimalinden kaynaklı olarak konferansa programsız girilmesi uygun bulunmadı.¹⁹³

Programla girilmesi konusuyla ilgili de karar verildi. Hariciye nazırının tezkeresinde yer alan üçüncü öneriye Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan temsilcilerinin onay vereceği gibi İtalya delegesinin dahi rıza göstereceği farz edilse de prensin alınan karara ve yapılan ihtar

¹⁸⁷ VPnB, 622.

¹⁸⁸ VPnB, 628.

¹⁸⁹ VPnB, 634.

¹⁹⁰ BOA, İ.MTZ.04, 28/1784, 17 Teşrinievvel 1301 (29 Ekim 1885).

¹⁹¹ BOA, İ.MTZ.04, 28/1785, 20 Teşrinievvel 1301 (1 Kasım 1885).

¹⁹² BOA, İ.MTZ.04, 28/1787, lef 1, 19 Teşrinievvel 1301 (31 Ekim 1885).

¹⁹³ BOA, İ.MTZ.04, 28/1787, lef 2, 20 Teşrinievvel 1301 (1 Kasım 1885).

uymaması Osmanlı Devleti tarafından zor kullanmayı gerektirebilecekti. Bundan dolayı konferansa programla girilmesi de münasip görülmedi.¹⁹⁴

İstanbul'daki diplomatlarla yapılan ikili görüşmeler, muhtırayı kaleme alan paşalara bazı çıkarımlar yaptırmıştı. Diplomatlardan bazıları, prensin affedilmesiyle beraber bir defaya mahsus olmak üzere ona Berlin Antlaşması gereğince Şarki Rumeli valiliğinin verilmesini akıllarından geçirmişlerdi. Osmanlı devlet adamlarına göre bu öneriye İngiliz temsilcinin onay vereceği aşikârdı. Fransız ve belki İtalyan delege de bu öneriyi destekleyebilirdi. Fakat diğer üç devletin (Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan) temsilcisinin söz konusu öneriye sıcak bakması beklenmemişti. Bundan dolayı paşalar, birkaç devletin hemfikir olup bu düşüncenin hayatta geçirilmesini ihtimal dâhilinde görmedi.

Söz konusu muhtırada Sadaretin sunduğu bir tezkere de tetkik edildi. Bu tezkerenin içeriğine göre Şarki Rumeli meselesinin çözümü adına bazı temel esasların tayin edilerek uygun bir şekilde kararlaştırılmasının konferans heyetinin kendi aralarında yapacakları müzakerelere bırakılması lazımdı. Esaslardan biri Osmanlı Devleti'nin hukukunun korunması ve Berlin Antlaşması'nın maddelerine riayet edilmesiydi. İkincisi, Bulgaristan Prensiği ve Şarki Rumeli sınırı haricinde Osmanlı Devleti'nden hiçbir tarafa arazi terk olunmamasıydı. Üçüncüsü, söz konusu antlaşma gereğince Şarki Rumeli Vilayetinin İstanbul'a vermekle yükümlü olduğu verginin miktarında oynama yapılmayıp azaltılmamasıydı. Dördüncüsü, vilayetdeki asayişin yeniden tesis edilmesiyle birlikte sınırın Osmanlı Devleti tarafından güçlendirilmesiydi. Esaslardan beşincisi ise konferanstan çıkabilecek kararın Osmanlı ile sınırı bulunan hükûmetleri (bilhassa Sırbistan ve Yunanistan) harekete geçirip onlara saldırı vesilesi yaratmamasıydı. Paşalara göre bunlar, temsilciler arasındaki müzakerelere vesile yaratabileceği gibi farklı görüşlerde bulunan devletlere de istedikleri gibi çözüm önerileri sunmaları konusunda kolaylıklar sağlayabilirdi. Hazırlanan muhtırada arazi terk olunmaması ve vergi konusunu içeren iki maddeyle aynı değer ve ölçüde bir esasın daha ilavesi yararlı görüldü. Bu da Osmanlı Devleti'nin maddi ve mülki bir *fedakârlık* yapmaya zorlanmamasıydı.¹⁹⁵

Osmanlı yetkililerinin bu ilavesi önemli kabul edilir. Zira elçiler, kendi aralarında yapmış oldukları görüşmelerde bilhassa Sırbistan'a toprak tazminatı verilmesini bahse konu etmişlerdi. Almanya ve Avusturya-Macaristan tarafından bu konuyla ilgili olarak hem Rusya hem de Bulgaristan Prensiği idarecileri üzerinde diplomatik bir baskı kurulmuştu. Ancak Sofya ve Petersburg hükûmetleri bu tazminat talebini kesin bir dille reddetmişlerdi.¹⁹⁶ Osmanlı yetkilileri, bazı Büyük Güçler tarafından gelebilecek muhtemel böylesi bir baskıdan kurtulabilmek adına muhtıraya bu şekilde bir ilave yapmayı uygun görmüşlerdi.

Muhtırada Büyük Güçler arasında yaşanan fikir ayrılıklarıyla ilgili olarak ayrıca bir değerlendirme yapıldı. Konferansta yaşanabilecek olası anlaşmazlıklara karşın Osmanlı delegelerinin nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda bazı görüşler ortaya atıldı. Paşalara göre toplanacak konferansta alınacak kararları Osmanlı delegelerinin desteklemelerinin şartı, meselenin çözüm şeklinin Osmanlı Devleti'nin çıkar ve menfaatiyle Berlin Antlaşması'nın maddelerine uymasıydı. Lakin Büyük Güçlerin temsilcileri arasında uzlaşma sağlanamayıp farklı çözüm önerilerinde bulunulup bu önerilerin de kabul edilmesinde ısrar etmeleri durumunda ise hangi çözüm şeklinin Osmanlı Devleti'ne uyacağıın Vükela Meclisinde tartışılması gerekmektedir. Paşalar, Osmanlı temsilcilerinin dile getirilen hareket tarzıyla konferansa iştirak etmelerini uygun gördü.¹⁹⁷

Almanya, Rusya ve Avusturya-Macaristan'ın ortak bir şekilde arz ettiği konferans kararı üzerine Batenberg'e ihtarname yollanıp kendisinin askerleriyle birlikte vilayetten çekilmesi

¹⁹⁴ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 2, 20 Teşrinievvel 1301 (1 Kasım 1885).

¹⁹⁵ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 2, 20 Teşrinievvel 1301 (1 Kasım 1885).

¹⁹⁶ Todorov, *Kim Diplomatıçeskata*, 33-34.

¹⁹⁷ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 2, 20 Teşrinievvel 1301 (1 Kasım 1885).

konusu Osmanlı devlet adamlarınca irdelendi. Şu soru gündeme geldi: Prens, alınabilecek bu karara rıza göstermediği takdirde savaş patlak vermeden kendisine hangi tedbirlere başvurarak bu karar kabul ettirilebilecekti? Eğer ki asker sevk etmek gerekirse için kan dökülmeden halledilmesi, Osmanlı Devleti tarafından Büyük Güçlere beyan edilen esaslardan biriydi. Muhtıraya göre bu konunun İstanbul'daki Alman elçisiyle görüşülmesi lazımdı. Bununla birlikte tüm devletlerin ortaklaşa prenze çekecekleri bir ihtarnameye Batenberg'in uymaması ihtimal dâhilinde görülmedi. Aynı zamanda İngiliz diplomatlarla da bir araya gelinecekti.¹⁹⁸

Sunulan muhtırayı benimsemiş olduğu siyasete uygun bulan II. Abdülhamid'in ana ve temel amacı, Şarki Rumeli meselesinin “*kan dökülmeden ve sonucu bilinmeyen bir savaşa sebebiyet vermeden*” Osmanlı Devleti'nin hukukuna uygun bir şekilde halledilmesini sağlamaktı.¹⁹⁹ Sultan, bundan dolayı da vakit kaybetme taraftarı değildi. Zira İstanbul'daki elçiler, planlanan konferansın acilen toplanması gerektiğini dile getirmişlerdi. Bu da Vükela Meclisinin derhal bir karar almasını zorunlu kılmıştı.²⁰⁰

2.8. Konferansın Tertip Edilmesine Dair Nihai Padişah Kararının Çıkması

Vükela Meclisi, 3 Kasım 1885 tarihinde toplandı. Muhtıranın verdiği bilgilere dayanarak konferansa katılacak devletlerin temsilcilerinin farklı fikirlere sahip iki grup oldukları sonucuna varıldı. Paşalara göre muhtıradaki sunulan iki çözüm önerisinden hangisi Osmanlı delegeleri tarafından konferansa teklif olarak sunulsa Büyük Güçlerin temsilcilerinden itirazlar gelirdi. Buna mahal vermemek adına meselenin çözümüne dair bazı temel esaslar belirleyerek kararı konferans heyetinin yapacağı müzakerelere bırakmak mantıklı görüldü. Böylece olası itirazlara yol açmadan tartışmalar yapılabilirdi.²⁰¹

Hariciye nazırı aracılığıyla Alman elçi ve İngiliz maslahatgüzarıyla görüşülmüştü. Alman Elçi Radowitz'in söylediğine göre Prens Batenberg'e çekilecek ihtarnameye onun uymaması, Şarki Rumeli'nin asayişinin sağlanabilmesi için Osmanlı askerinin bölgeye sevk edilmesine sebep yaratacaktı. Alman diplomatın bu ifadesi, Berlin Antlaşması'nın 16. maddesi uyarınca Osmanlı Devleti'ne tanınan bir yetkiydi. İngiliz maslahatgüzara ise çekilecek bir ihtarnameye Bulgar prensinin verebileceği olası cevaplar üzerinden bazı sorular yöneltmişti. Maslahatgüzar, konferanstaki görüşmelerin Şarki Rumeli Vilayetine mahsus konuları içereceğini ifade etmişti. Bununla birlikte meselenin kan dökülmeden çözüme kavuşturulmasına dair devletler tarafından güvence verilmeden hiçbir karara katılmayacağını beyan etmişti. Ona göre Londra hükûmeti, Viyana ve Berlin'e barış yoluyla sorunun halledilmesi gerektiğine dair telgraflar çekmişti. İngiliz diplomatın tahmini, konferanstan çıkacak karara prensin uymaması durumunda Osmanlı askerinin bölgeye sevk edilmesine Rusya'nın seyirci kalmayacağı, belki de Petersburg'un bölgeye asker göndermek isteyebileceğiydi. Ona göre bu ihtimalin gerçekleşmesi, Osmanlı Devleti'nin çıkar ve menfaatine uymayacağı gibi İngiliz hükûmeti de buna sessiz kalmayacaktı. Önerisi ise vilayette ayaklanan Bulgarların amaçlarının ne olduğunun öğrenilmesi ve gerekirse Şarki Rumeli ahalisinden bazıların İstanbul'a davet edilerek kendileriyle görüşülüp barış yollu bir çare bulunmasıydı.²⁰²

Vükela Meclisine göre Alman ve İngiliz diplomatlar tarafından yapılan açıklamalar, devletlerin hizipleştğine dair göstergeydi. Paşalar tarafından konferansa iştirak edecek Osmanlı delegelerinin bir çözüm önerisinde bulunmayıp yalnızca görüşmelere konu olacak uygun esasları belirlemeleri gerektiği kanaatine varıldı. Osmanlı devlet adamları, asker sevkine yol

¹⁹⁸ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 2, 20 Teşrinievvel 1301 (1 Kasım 1885).

¹⁹⁹ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1786, 21 Teşrinievvel 1301 (2 Kasım 1885).

²⁰⁰ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 3, 22 Teşrinievvel 1301 (3 Kasım 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/26, lef 2, 23 Teşrinievvel 1301 (4 Kasım 1885).

²⁰¹ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 4, 22 Teşrinievvel 1301 (3 Kasım 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/26, lef 2, 23 Teşrinievvel 1301 (4 Kasım 1885).

²⁰² BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 4, 22 Teşrinievvel 1301 (3 Kasım 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/26, lef 2, 23 Teşrinievvel 1301 (4 Kasım 1885).

açabilecek bir kararın alınmasından kaçınılması ve meselenin iyi bir netice ile çözüme kavuşturulması konusunda fikir birliğine varmışlardı. Neticesinde meclis, konunun önemi ve aciliyeti sebebiyle elçilerin Hariciye Nezaretinde konferansa davet edilmelerini uygun buldu.²⁰³

II. Abdülhamid, toplantının ertesi günü kararını verdi (4 Kasım 1885). Sultan, elçilerin davet edilmesiyle “*sonucu kestirilemeyen bir savaşa sebep olmayacak ve meselenin barış yoluyla çözümlenmesi adına temel esaslara uyulacak şekilde*”, 5 Kasım 1885 tarihinde Tophane'deki kasırda konferansın başlamasına hükmetti. Osmanlı Devleti'ni temsilen konferansta yer alacak kişiler Hariciye Nazırı Said Paşa ve Adliye Nazırı Server Paşa oldu.²⁰⁴

Konferans, belirlenen tarih ve yerde başladı ve sekiz oturum hâlinde gerçekleşti. Konferansın dördüncü oturumunun (12 Kasım) ardından ise beklenen savaş patlak verdi. Sırplar, 14 Kasım 1885 tarihinde Bulgarlara savaş ilan etti. Konferans, 25 Kasım'daki yedinci oturumundan sonra uzun bir süre toplanmadı. Nihayetinde görüşmeler, 5 Nisan 1886 tarihinde imzalanan Tophane Antlaşması ile tamamlandı. Bu antlaşmaya göre Şarki Rumeli Vilayeti valisi, Berlin Antlaşması'nın 17. maddesi uyarınca Bulgaristan prensi olacaktı. Kırcaali nahiyesi İslam köyleri ile Rodop yönünde olan ve antlaşmanın imzalandığı zaman dilimi içerisinde Vilayet yönetimine geçmemiş İslam köyleri doğrudan Osmanlı Devleti'ne verilecekti. Sınır ise Bulgaristan Prenslığı ve Osmanlı Devleti'nin seçeceği bir komisyon tarafından belirli koşullar göz önünde bulundurularak hazırlanacaktı. Vilayet Nizamnamesi, tayin edilen bir komisyon tarafından değerlendirilecek, durum ve bölge gereksinimlere göre değiştirilecek, Osmanlı hazinesi de dikkate alınacaktı. Son karar Berlin Antlaşması'nın Bulgaristan Prenslığı ve Şarki Rumeli Vilayetini ilgilendiren diğer maddelerinin aynı kalacağıydı.²⁰⁵

Sonuç

Şarki Rumeli Vilayetinin ilhak edilmesinin ardından yaşananlar, Osmanlı Devleti ve Bulgaristan Prenslığı olmak üzere iki farklı hükûmet cephesinden değerlendirildiğinde birbirine zıt iki çıkarımın yapılması kaçınılmazdır. İstanbul açısından bakıldığında Berlin Antlaşması'nın yarattığı statüko neticesinde doğrudan padişaha bağlı bir vilayetin antlaşma maddelerine riayet edilmeyerek Bulgarlar tarafından açıkça işgal edildiği sonucuna varılabilecektir. Vilayetin ilhak edilmesinin ardından II. Abdülhamid'in tercih edebileceği iki seçeneği vardır: İlki bölgeye Osmanlı askerinin sevk edilmesi, ikincisi ise diplomasidir. Bölgeye asker sevk edilmesi konusu gündeme gelmiş olsa da eylem ve söylemleriyle Büyük Güçlerin sürece yön vermeleri, padişahın alacağı kararı etkilemiştir. Devletlerin silahlı bir çatışmaya karşı çıkmaları, ilhakın yarattığı sorunların halledilebilmesi için sultana diplomasiyi tercih ettirmiştir. Padişah, ikili ve çoklu diplomasıyla arabuluculuk diplomasinin neticesinde yaşanan uzun ve yoğun görüşmelerin ardından bir konferansın düzenlenmesine karar vermiştir. Konferansın ardından imzalanan Tophane Antlaşması ise Osmanlı Devleti açısından diplomasinin olumlu sonuç vermediğini göstermektedir. Zira söz konusu anlaşmayla vilayet valiliğinin Bulgar prensine verilmesi, işgalin Osmanlı Devleti nezdinde resmen tasdikidir.

Sofya açısından bakıldığında ise 13 Temmuz 1878 tarihli Berlin Antlaşması sonrası belirlenen iki millî hedeften birine ulaşıldığı anlaşılabilecektir. Bulgar hükûmetinin olayın yaşandığı andan itibaren Büyük Güçleri için içine dâhil etmeye çalışması, konuyu bir iç mesele hüviyetinden çıkarma gayretidir. Bunda başarılı olunduğu da söylenebilir ki zira ilhakın gerçekleştiği günden itibaren sürecin her bölümünde Büyük Güçlerin temsilcilerini görmek

²⁰³ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 4, 22 Teşrinievvel 1301 (3 Kasım 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/26, lef 2, 23 Teşrinievvel 1301 (4 Kasım 1885). Şarki Rumeli Vilayeti özelinde Rusya ve İngiltere arasında yaşanan mücadele için bkz. Nadezhda Vasileva Vasileva, *The Rivalry Between Russia and Great Britain in Eastern Rumelia 1878-1885* (İstanbul: Yeditepe Yayınları 2020).

²⁰⁴ BOA, *İ.MTZ.04*, 28/1787, lef 4, 23 Teşrinievvel 1301 (4 Kasım 1885); BOA, *Y.A.RES.*, 31/26, lef 2, 23 Teşrinievvel 1301 (4 Kasım 1885).

²⁰⁵ Aydın, *Şarki Rumeli Vilâyeti*, 283; Mahir Aydın, “Tophane Konferansı “Doğu Rumeli’ye Veda” *Tarih Dergisi* Sayı 53 (2011/1) (2012): 172-173.

mümkündür. Nitekim bu da diplomasıyla sürecin uzatılarak Bulgarlar açısından istenen sonucun elde edilmesine olanak yaratmıştır. Vilayetin ilhak edilmesi ve neticesinde valiliğin Bulgar prensine verilmesi, Batenberg'in hükümlerlik döneminin öne çıkan iki başarısından biridir. Aynı zamanda kendisinin bir darbe neticesinde tahttan feragat etmesine kadar gidecek olayların temel tetikleyici sebeplerindendir. Zira Sırplarla yapılan savaşın kazanılmasının dışında Şarki Rumeli Vilayeti valiliğinin de elde edilmesi, ona Bulgaristan'da ciddi anlamda itibar ve güç kazandırmıştır. Bu da kendisine yönelik planların yapılmasını olumsuz manada teşvik etmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) (Arşiv künyeleri dipnotlarda verilmiştir.)

İrade Bulgaristan (İ.MTZ.04)

Yıldız Hususî Maruzat (Y.A.HUS.)

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE.)

Yıldız Kâmil Paşa Evrakı (Y.EE.KP.)

Yıldız Resmî Maruzat (Y.A.RES.)

Yayımlanmış Arşiv Kaynakları

Bulgarskite Konstitutsii i Konstitutsionni Proekti. Vtoro Preraboteno i Dopılmeno İzdanie. Sıstaviteli: Veselin Metodiev i Lıçezar Stoyanov. Sofya: İzdatelska Kışta "Petır Beron" Agentsiya "Prima", 2003.

Dnevnik, (Stenografıçeskiy) na IV Obiknovenno Narodno Sıbranie (Treta İzvinredna Sessiya), I. Zasedanie, Sryada 11 Septemvriy 1885 god.

Dnevnik, (Stenografıçeskiy) na IV Obiknovenno Narodno Sıbranie (Treta İzvinredna Sessiya), II. Zasedanie, Çetvırtık 12 Septemvriy 1885 god.

Korespondentsiya po Viprosa za Siedinenieto, ot 4 Septemvri 1885 god. do 15/27 April 1886 god. Sofya: Dırjavna Peçatnitsa, 1886.

Ottoman Diplomatic Documents on "the Eastern Question", The Bulgarian Issue: From the Philippopoli Coup to Prince Ferdinand's Election (1885-1887), First Part, edited by Sinan Kuneralp, İstanbul: The Isis Press, 2012.

Türkgeldi, Ali Fuat. *Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye*. II. Cilt. Yayına Hazırlayan: Prof. Bekir Sıtkı Baykal. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1987.

Vınşnata Politika na Bilgariya [VPnB], Dokumenti i Materiali. Tom Pırvi 1879-1886. Sofya: Nauka i İzkustvo, 1978.

Sürelî Yayınlar (Gazete künyeleri dipnotlarda verilmiştir.)

Dırjaven Vestnik [Resmî Gazete], *Hilâl*, *Tırnovska Konstitutsiya* [Tırnova Anayasası]

Anı, Günlük, Hatıratlar

II. Abdülhamid'in Sadrazamları Kâmil Paşa ve Said Paşa'nın Anıları –Polemikleri-: Belgelerle Mısır, Ermeni-Kürt, Doğu Rumeli Meseleleri. İkinci Baskı. Yayına Hazırlayan: Gül Çağalı-Güven. İstanbul: Arba Yayınları, 1991.

Spomeni za Siedinenieto ot 1885 g. Sıstaviteli: Elena Statelova i Radoslav Popov. Sofya: İzdatelstvo na Oteçestveniya Front, 1980.

Stoilov, Dr. Konstantin. *Dnevnik*. Çast I. Sofya: Universitetsko İzdatelstvo "Sv. Kliment Ohridski", 1996.

Sultan II. Abdülhamid'in Sadrazamı [Küçük] Mehmed Sa'îd Paşa'nın Hâtıratı. Hazırlayan: Mustafa Gündüz. 1. Cilt. İstanbul: Ketebe, 2019.

Kitap, Makale ve Tezler

Aydın, Mahir. "Bulgaristan Komiserliği" *Belgeler* C. XVII Sayı 21 (Ocak 1996): 71-120.

Aydın, Mahir. "Tophane Konferansı "Doğu Rumeli'ye Veda" *Tarih Dergisi* Sayı 53 (2011 / 1) (2012): 115-174.

Aydın, Mahir. *Şarki Rumeli Vilâyeti*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1992.

Balkanlı, Ali Kemal. *Şarki Rumeli ve Buradaki Türkler*. Ankara: Elhan Kitabevi, 1986.

Ceylan, Ayhan. "Bulgaristan Emâreti (Prensliği) Anayasası: 1879 Tırnova Anayasası" *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 21(44) (2022): 630-677.

Çilingirov, St. *Priçini na Srıbsko-Bulgarskata Voyna 1885*. Sofya: Dirjavna Peçatnitsa, 1924.

Gluşkov, Hristo. "Siedinenieto (1885-1885) i Evropa" *Epohi* Tom 4 Broy 3 (1996): 5-22.

Hacısalıhoğlu, Neriman Ersoy. "Bulgaristan Prensliği'nde İlan Edilen İlk Anayasa: Tırnova Anayasası" *Eskiçağ'dan Günümüze Yönetim Anlayışı ve Kurumlar*, Editör: Feridun M. Emecen, (İstanbul: Kitabevi, 2009), 107-118.

Karakoç, Emre, Durak Gökhan. "Amerikan Basınında Doğu Rumeli Olayları (1878-1888)" *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi* Cilt 9 Sayı 2 (Aralık 2020): 401-421.

Kılıç, Ömer. "Şarki Rumeli Türklerinin Sesi: 'Hilâl' Gazetesi (1883-1885)" Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2010.

Kurşun, Zekeriya. *Küçük Said Paşa, Sultan II. Abdülhamid'in Gölgesi (1838-1914)*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları, 2024.

Macarov, Mih. İv. *İztoçna Rumeliya (İstoriçeski Pregled)*. Sofya: Peçatnitsa S. M. Staykov, 1925.

Mitev, Yono. "Siedinenieto na Bılgariya prez 1885 g." *İstoriçeski Pregled* No: 6 (1980): 49-61.

Oğuz, Süleyman. *Osmanlı Vilâyet İdâresi ve Doğu Rumeli Vilâyeti (1878-1885)*. Ankara: Gazi Üniversitesi, 1986.

Pakalın, Mehmed Zeki. *Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*. X. Cilt. Yayına Hazırlayan: Dr. Serdar Sakin. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.

Pakalın, Mehmed Zeki. *Sicill-i Osmanî Zeyli: Son Devir Osmanlı Meşhurları Ansiklopedisi*. XVI. Cilt. Yayına Hazırlayan: Dr. Serdar Sakin. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2008.

Pakalın, Mehmed Zeki. *Son Sadrazamlar ve Başvekiller*. V. Cilt. Yayına Hazırlayanlar: Ayşe Kavak, Kadir Selvi, Orhan M. Çolak, Selahaddin Uygur. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2021.

Pantev, Andrey. *Angliya sreştı Rusiya na Balkanite 1879-1894*. Sofya: Nauka i İzkustvo, 1972.

Petkov, Petko St. "Otnovo za Diplomatıçeskata i Voennata Zaştita na Siedinenieto 1885 g." *Epohi* Tom 4 Broy 3 (1996): 23-33.

Radev, Simeon. *Stroitelite na Sivremenne Bılgariya*. Tom Pırvı. Sofya: Bılgarski Pisatel, 1990.

Rayçevski, Stoyan. *Knyaz Aleksandır I Batenberg*. Sofya: İzdatelstvo "Zahari Stoyanov", 2019.

- Statelova Elena, Pantev, Andrey. *Siedinenieto, Knyajestvo Bulgariya i İztočna Rumeliya 1885 Godina*. Sofya: İzdatelstvo "Prosveta", 1995.
- Statelova, Elena, Popov, Radoslav, Tankova, Vasilka. *İstoriya na Bulgarskata Diplomatsiya 1879-1913 g.* Sofya: Fondantsiya Otvoreno Obştestvo, 1994.
- Statelova, Elena. "Balkanskite Dirjavi i Bulgarskoto Siedinenie" *Voennioistoričeski Sbornik* Kn. 4 (1985): 103-117.
- Şam, Emine. "Prens Alexandre Battenberg'in İttihat Beyannamesi ve Doğu Rumeli'nin Bulgaristan'a İlhakı" *History Studies* Cilt 1 Sayı 1 (2011): 235-251.
- Taşev, Taşo V. *Ministrite na Bulgariya 1879-1999*. Sofya: Akademično İzdatelstvo Prof. Marin Drinov, 1999.
- Todev, İliya. *Dr. Stoyan Çomakov (1819-1893), Jivot, Delo, Potomtsi*. Çast Pırva: İzsledvane. Sofya: Akademično İzdatelstvo Prof. Marin Drinov, 2003.
- Todorov, Goran D. "Kım Diplomatiçeskata İstoriya na Siedinenieto na Bulgariya prez 1885 g." *İstoriçeski Pregled* 6 (1965): 23-37.
- Vasileva, Nadezhda Vasileva. *The Rivalry Between Russia and Great Britain in Eastern Rumelia 1878-1885*. İstanbul: Yeditepe Yayınları, 2020.
- Yasamee, Feroze A. K. *Abdülhamid'in Dış Politikası, Düvel-i Muazzama Karşısında Osmanlı, 1878-1888*. Çeviri: Yusuf Selman İnanç. İstanbul: Kronik Kitap, 2018.